

Refah Devletinin Krizi, Sosyal Politikada Dönüşüm ve Temel Gelir

Emek Önder Ünlü, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, e-posta: emekunlu@gmail.com

Özet

Günümüzde sosyal politikada dönüşüm sorunu yaygın bir tartışma haline gelmiştir. Ulusal ve uluslararası piyasaların liberalizasyonu, işgücü piyasasının esnekleşmesi, kamu harcamalarının kısılması gibi uygulamalarla birlikte işsizlik ve yoksulluk tüm dünyada daha yaygın ve yoğun ekonomik-toplumsal sorunları içeren kapsamlı bir kriz biçimini almıştır. Bu nedenle sosyal politikanın dönüşümü geniş bir literatür oluşturmuştur. Temel gelir önerisi ise bu literatürün yaygın tartışma başlıklarından biridir. Burada sosyal politika anlayışındaki dönüşümle temel gelir önerisi arasındaki ilişki eleştirel biçimde ele alınacaktır. Sosyal politikada dönüşüm tartışmaları, temelde refah devletinin krizi hususunda geliştirilen yaklaşımlara dayandığından, krizin nasıl kavrandığı geliştirilen sosyal politika önerilerini belirlemektedir. Temel gelir önerisini ortaya atan yaklaşımlar, sosyal politikayı, refah devletini ve refah devletinin krizini sermaye birikim süreçleri ve sınıf ilişkilerinden ziyade bölüşüm ilişkilerine dayandırmaktadır. Dolayısıyla temel gelir önerisinin iddia edilen olumlu etkileri, kapitalist piyasa ilişkilerinin belirli ideal koşullar altında işlemesine bağımlı hale gelmektedir. Toplumsal ve iktisadi eşitsizliğin üretiminin koşulları yerine sonuçlarına yönelen böylesi bir yaklaşım, hem temel gelir önerisinin gerçekleşme koşullarındaki ciddi sınırlılıkları hem de olası bir uygulamadaki yetersizlikleri göz ardı etmektedir. Bu bağlamda öncelikle refah devleti ve sosyal politikanın dönüşümü ele alan yazın daha sonra ise temel gelir tartışmaları incelenerek eleştirel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Refah devleti, refah devletinin krizi, sosyal politikada dönüşüm, temel gelir, sosyal risk.

Crisis of the Welfare State, Transformation in Social Policy and Basic Income

Abstract

Transformation in social policy has become a widespread debate today. Due to policy implementations such as liberalization of national and international markets, flexibilization of labor market and restriction of public expenditures, unemployment and poverty have turned into a comprehensive crisis inclusive of more prevalent and deeper economic-social problems. A large-scale literature has therefore been developed on the transformation of social policy. The proposal of basic income is one of the most widespread debates within this literature. This article will critically discuss

the relation between basic income proposal and transformation of social policy. Since the debates on the transformation of social policy fundamentally rely on approaches that are developed with regard to the crises of welfare state, the way the crisis is conceived determines the development of social policy proposals. Approaches that raise the basic income proposal ground social theory, welfare state and crisis of welfare state on the relations of distribution, rather than the processes of capital accumulation and class relations. In this sense, the so-called positive outcomes of the basic income proposal become dependent upon certain conditions, wherein the capitalist market relations are assumed to proceed under ideal circumstances. Such an approach which prioritizes the results of social and economic inequalities instead of focusing on the underlying conditions of their production, ignores both the limitations in the conditions of feasibility of basic income proposal and the possible deficiencies in its application. Within this context, this study will present a critical analysis of the debates on basic income by discussing the transformation of welfare state and social policy.

Keywords: Welfare state, crisis of the welfare state, transformation in social policy, basic income, social risk.

Giriş

Temel gelir kavramı,¹ bir toplumda yaşayan tüm bireylerin, herhangi bir zaman referansı yapılmaksızın; iş-gücü piyasasındaki konumlarına bakılmaksızın; koşulsuz ve bu nedenle yalnızca belirli bir toplum kümesinin üyesi oldukları için bu bireylere düzenli olarak sağlanan nakit gelir desteği olarak tanımlanabilir. Bu tanım farklı soruları gündeme getirmektedir. Temel gelirin toplumdaki mevcut eşitsizlikleri referans almaksızın nasıl tanımlanabileceği, sınırlarının nasıl belirleneceği, farklı refah rejimlerinde nasıl bir anlam taşıyacağı bu sorulara birkaç örnek olabilir. Çalışmada, bu soruların, sosyal politika, refah devleti, refah devletinin krizi, sosyal politikada dönüşüm ve temel gelir tartışmaları arasındaki kavramsal ve tarihsel ilişkiyi kurmadan sağlıklı biçimde yanıtlanamayacağı ve bununla ilişkili olarak temel gelir önerisinin yetersizlikleri gösterilmeye çalışılacaktır.

Temel gelir tanımı gereği, herhangi bir toplumun ferdi olmakla edinilen temel bir sosyal hak olarak varsayılmalıdır. Günümüz dünyasının haklar düzeyinde “kapsayıcı” ve “tanımlı” somut birimi hâlâ ulus-devlet kabul edildiğinden, temel gelir, “yurttaşlık” ya da “vatandaşlık” ifadeleri ile nitelenerek de kullanılabilir. Bu nitelermeler, dolaysız biçimde sosyal politikanın tarihsel gelişiminde “yurttaşlık” tartışmaları ve politikalarının gündeminde olmuş/olan refah devleti olgusunu işaret ederek, tartışmaya dâhil edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Sosyal politika literatüründe ve günümüzün siyasal iktidarlarının sosyal politika düzenlemelerinde potansiyel bir uygulama olarak temel gelir, özellikle Kıta Avrupa'sında belirli bir literatür birikimi oluşturmuş görünmektedir. Bu birikim iki olguyu konu edinmektedir: (1) sosyal politikanın dönüşümü veya 'geleneksel refah rejimlerinin krizi' ile (2) küresel kapitalizmde işsizlik ve yoksulluk sorununun 'yeni' biçimleri ve bu soruna yeni çözüm arayışları.

Temel gelir kavramını ilginç kılan ise genel hatları ile vurgulanan farklı görüşlerin aynı öneri etrafında ortaklaşabilmeleridir. Bu ortaklığın, geleneksel refah devleti uygulamalarına ve bu uygulamaların yaslandığı ilkelere dönük belirli eleştirel değerlendirmeler vasıtasıyla kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu eleştirel değerlendirmeler ise meselenin toplumsal sınıflar arası boyutu ve refah devleti arasındaki ilişki yerine piyasanın işleyişi ve kurumsal düzenlemeler arasındaki ilişkiyi temel almaktadır. Bu bağlamda temel gelirin gerekçelendirilmesinde iki boyut eksenindeki iddialar üzerinde durulacaktır: Küresel kapitalizmin iş-gücü piyasasında a-tipikleşme, esnekleşme ve işsizlikle bağlantılı boyutu ve refah devleti uygulamalarının neden olduğu ekonomik maliyetler, sosyal yardım bağımlılığına bağlı verimsizlik, hizmet sunumunda tek biçimliliğin yarattığı "özgürlük" sorununu içeren boyut. Temel gelir önerisine kaynaklık eden gerekçelerden biri, refah devleti uygulamalarının hizmet sunumlarında ortaya çıkardığı standardizasyonun, bireylerin kendi ihtiyaçlarını gidermedeki tercih imkânlarını ve daha kaliteli hizmet için piyasa imkânlarının kullanılmasını, dolayısıyla bireysel özgürlükleri sınırlandırdığı iddiasıdır. Bu kavrayışa göre bireylerin rasyonel davrandığı varsayılan serbest piyasa içerisinde daha yüksek kalitede hizmetlere ulaşabilmeleri gerekir. Bireysel özgürlük sorununa bağlı olarak refah devleti uygulamaları, politik olarak siyasal iktidarlara bağımlı hale gelmiş bireylerin kurumsal yapılar karşısında (devlet ve sermaye) pazarlık güçlerini de böylece zayıflatmıştır. Bir diğer gerekçe ise bu zayıflamanın, küresel kapitalizmde refah devleti uygulamalarının, işgücü piyasasının esnekleştirilmesi ve kamu hizmetlerinin piyasalaştırılmasıyla tasfiyesine dayandırılmaktadır. Bu anlamda iki farklı gerekçeden yola çıkan görüşlerin bir biçimde temel gelir önerisine ulaşması açıklamaya muhtaçtır. Aynı zamanda temel gelir tartışmasında anılan konular, olası politikalar karşısında geçişkenlik de göstermektedir. Bu bağlamda amaç, sosyal politikanın dönüşümü ve refah devletinin krizi tartışmalarının ilişkisi içerisinde temel geliri eleştirel biçimde değerlendirmek olmalıdır. Böylece temel gelir önerisinin güncel sosyo-ekonomik eğilim ve sorunlar karşısındaki sınırları ve yetersizlikleri açığa çıkarılabilecektir. Zira sosyal politikanın 'politik karakterinin' niteliği, büyük oranda anılan tarihsel ve kavramsal ilişkilerin eleştirel değerlendirmesiyle açığa çıkmaktadır.

Refah Rejimlerinin Dönüşümü

Geleneksel Refah Devleti

Refah kelimesinin Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ndeki anlamlarından ilki "gönenç" kelimesi ile karşılanmaktadır (www.tdk.gov.tr). Yine aynı kaynakta "gönenç" kelimesinin anlamı ise, "bolluk, rahatlık ve varlık içinde iyi yaşama" olarak tanımlanmaktadır. Refah kavramının bu karşılıklarından hareket ettiğimizde, herhangi bir şeyi nitelemek için başına "refah" kelimesini koyduğumuzda o şeyin bolluk, varlık ve "iyilik" taşıdığını ima ederiz. Eğer bunun yanında, kapitalizmin gelişiminin başlarından II. Dünya Savaşı'nın bitimine dek geçen tarihsel süreç sonucunda, çalışan sınıflar açısından ortaya çıkan çok ağır ekonomik, siyasal ve toplumsal bedellerden bahsederek, bu döneme de "vahşi" sıfatını yakıştırmak ve bu dönemin sınırlarını biraz genişletmek abartı olmayacaktır. Böylece birbirinin zıddı olarak kullanılan iki kavramı anabiliriz: kıtlık, yokluk ve kötülük ima eden 'vahşi kapitalizm' kavramı ve bunun karşısında 'refah devleti'³ kavramı. Bu iki kavram çifti de kapitalist gelişmenin ve yarattığı sonuçların, birbirinden farklı olduğu düşünülen iki dönemini birbirinden ayırmak için kullanılmaktadır. Vahşi kapitalizm kavramı bütün ekonomik ve toplumsal gelişmelerin 'doğa durumuna' havale edildiği bir yapıyı ima etmektedir. Bu yapı 'doğal' olarak, 'evcilleşmemiş' varlıkların birbiri ile orantısız güçlerinin, kontrolsüz ve ölümüne mücadelesini çağrıştırmaktadır. Bir yanda dayanılmaz düzeyde uzun çalışma saatleri, sağlıksız ve iş güvenliği olmayan koşullar ve yoksulluk içinde erken sonlanan bir yaşamla işçi sınıfı, bir diğer yanda ise gittikçe büyüyen sermaye birikimi, zenginlik ve lüks içinde uzun bir yaşamla burjuvazi vardır. Erken kapitalizm dönemi kabaca bu biçimde resmedilebilir. Örneğin Lafargue'ın 1887'de yazdığı Tembellik Hakkı (2011) eserinde belirttiğine göre kürek mahkûmları günde 6, Antillerdeki köleler 9 saat çalışırken, 1789 Devrimi'ni gerçekleştirmiş ve insan haklarını ilan etmiş Fransa'da atölye işçileri günde 16 saat çalıştırılmaktadır. Yani bir bakıma bu dönem, insanın doğanın kontrolü üzerine inşa ettiği bir yapıyı, "doğallığına" bıraktığında, sonuçların hiç de iyi olmadığını gösteren bir tarihsel ders olarak da anlaşılabilir. Kapitalizmin "vahşetten medeniyete" geçiş sürecinde bu dersin iki taraflı bir anlamı vardır: işçi sınıfı, işlerin doğal halinde hep kendi aleyhlerine işlediğini anlamışlardır. Daha iyi bir yaşam için mücadele edilmeli ve yapı bir şekilde yeniden düzenlenmelidir. Burjuvazi, işlerin doğal halinde ortaya çıkan gerilimin, büyüyen toplumsal bölünme ve çatışmanın, daha fazla bu şekilde gitmeyeceğinin farkına varmışlardır; kapitalizm vahşi haliyle toplumsal (sınıfsal) hiyerarşiyi tehdit eden sonuçlar doğurmaktadır. Önce bir dünya savaşı, akabinde Rusya'da 1917 Ekim'inde sosyalist devrim, ardından 1929 büyük ekonomik krizi ve sonra ikinci bir dünya savaşı kapitalizm üzerindeki yeniden yapılanma baskısını artırmıştır. 'Altın Çağ' da denilen refah devleti uygulamaları

bu 'baskının' sonuçlarından en önemlisidir.

Refah devleti, bir tarafıyla vahşi kapitalist uygulamaların 'evcilleştirildiği', toplumsal bölünmenin daha kontrollü ve dengeli bir hale getirildiği, "yaşama güvenliği", "tam istihdam" ve "çalışma gücünün korunması" (Balıcı, 2007: 21) gibi temel değerler üzerine oturan bir yapıdır. Fakat Refah devletinin üzerinde yükseldiği bu değerler nasıl bir dönüşüme işaret etmektedir? Burada yaşanan dönüşümün yoğunluğuna ilişkin farklı vurgular yapılabilmektedir. İlkın, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1944 Philadelphia Şartı'ndaki "emek meta değildir" cümlesinden yola çıkarak, bu görüşün; o güne kadar hâkim ideoloji karşısında mücadele edenlerin görüşü olmaktan çıktığı ve ideolojik ortamın kendisi belirleyen bir görüş haline geldiği söylenebilir (Buğra, 2008: 65). Bunun yanında, refah devletinde, "sermaye, riskleri ve güvence yokluğunu üstlendi, karşılığında ise kazançtan orantısız bir pay aldı. Emek kazançtan daha küçük bir pay aldı, ancak riskleri üstlenmek zorunda değildi. Bu dönem bir 'altın çağ' değildi, ama ihtiyacı gören bir anlaşma mevcuttu", yorumu da yapılabilir (Standing, 2007: 24-25).⁴ Refah devletinin, emek merkezli ideolojik etkisi ya da "iş gören bir anlaşma" olarak değerlendirilmesi arasındaki ilişki ya da farklılık önemlidir, zira refah devletinin dönüşümü üzerine yapılan tartışmalar belirli bir kriz saptamasında ortaklaşmaktadırlar. Bu noktada ise yaşanan krizin nereye bağlanacağı, tüm çözümlenmeleri, hem belirleyen hem de karmaşıklaştıran bir sonuç ortaya çıkarabilmektedir.

Refah devleti kavramının köklü bir farklılaşmaya ya da kapitalist toplumsal yapıda sınıflar arası bir siyasal uzlaşmaya dayandırılması, ilk bakışta teorik olarak birbiri ile çok ayırıştırılmaz görünse de kapitalizmin "altın çağına" ilişkin hangi tanımlayıcı unsurların öne çıkarılacağı noktasında bizi ayrı sonuçlara götürebilmektedir. Marshall'ın kapitalizmin toplumsal yapıda ortaya çıkardığı sonuçlara ilişkin saptamasının, yurttaşlık ve kapitalist sınıf sisteminin 20. yüzyılda çatışma halinde olduğu biçiminde vurgulanması dikkat çekicidir (Bottomore ve Marshall, 2006: 20). Bu çerçevede Marshall'ın refah devletinin tanımlayıcı öğelerinden birine vurgu yaptığı söylenebilir. Marshall'ın üzerinde durduğu soru şudur: Kapitalizm hiyerarşik bir toplumsal bölünmeye dayandığına göre, yurttaşlık kavramı gibi sınıfsal ve sosyal farklılıkları belirli soyut ve somut düzeylerde (hukuk ve siyasal sistem) eşitleyen bir yapı ile nasıl birlikte sürdürebilmektedir? (Bottomore ve Marshall, 2006: 20). Marshall'ın yanıtına göre, modern anlamda yurttaşlık sistemi belirli bir eşitlik anlayışına dayandıysa da ortaya çıkan haklar, eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasından ziyade onun sürdürülmesine yaramıştı ve bu yüzden bu iki zıt yapı birlikte yaşayabiliyordu (Bottomore ve Marshall, 2006: 22). Buradan hareketle Marshall'ın önerisi, mevcut toplumsal bölünme karşısında evrensel, kapsayıcı ve sosyal bir yurttaşlık anlayışının ve politikalarının

geliştirilmesidir. Refah devletine giden yolun ise bu yorumlarla sıkı bir biçimde ilişkili olduğu açıktır. Fakat yine de zıtlık içeren kapitalist sınıf sistemi ve eşit yurttaşlık anlayışı, arzu edilen toplumsal sınıflar arası 'dengenin' istikrarını nasıl sürdürecektir? Zira iki sistem de ters yönlerde işlemenin yarattığı gerilimi ortadan kaldıramamaktadır. Bu soru refah devletinin tanımlayıcı öğelerini geliştirmek açısından meşru bir tartışma zemini sunar. Çünkü Marshall'ın (2006) kurduğu bu zıtlıktan hareketle, "sosyal politikanın kapitalizmin içine yerleştirilen bir 'Truva atı' olduğu söylenebilir" (Buğra, 2008: 66). Aynı zamanda Standing'ın (2007) vurguladığı gibi "altın çağ değil işgören bir anlaşma" vurgusu da yapılabilir. Özetle, bu iki farklı yorumu açıklayacak bir yaklaşım ihtiyacı başka kavramları tartışmanın içine katmayı gerektirmektedir. Bunlardan biri (sosyal) risktir. Refah devleti olgusunun altında yatan düşüncelerin gelişimi ve yurttaşlık-kapitalizm ilişkisinin kavranmasında risk kavramının değişen içeriği fikir verici olacaktır.

"Risk" kelimesinin kökeni Rönesans İtalyancasındaki, 'risicare' sözcüğüdür ve "cesaret etme" anlamına gelmektedir. Sözcüğün bu anlamı ise kendine güvenen ve kahramanca davranan bir birey imgesi olarak anlaşılabilir (Sennett, 2010: 84). Burada herhangi bir şeye cesaret etmek, o eylemin sonuçlarına ilişkin olumlu beklentiler içeren bir düşünceyle ilgilidir. Fakat tarihsel olarak uzun bir süre boyunca ve görece yakın tarihlere kadar, şansa ve risk oyunlarına yüklenen anlam, tanrılara meydan okumakla ilgiliydi. Bununla birlikte, Yunan tragediyalarında kaderin sembolü olan Ate'nin insanları aşırı böbürlendikleri ve geleceği öğrenmeye çalıştıkları için cezalandırması, çağdaş İngilizcedeki "*tempting fate*"⁵ [şansına fazla güvenmek, şansını fazla zorlamak] deyiminin anlam kökenini ifade etmektedir. Benzer bir mantıkla Roma inanışındaki şans tanrıçası Fortuna'nın zarda gelen sayıları belirlediği düşünülürdü (Sennett, 2010: 84). Bu anlamda yaşam, risk alınacak ya da şansa güvenilecek bir tesadüflük yerine iradeyi aşan bir belirlenmişlik anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle; "(b)ir veya birkaç tanrı tarafından yönetilen bu evrende, cesarete yer olsa da şansa pek yer yoktu"(Sennett, 2010: 84). Geleceğin olumlu ve olumsuz getirilerine ilişkin bilgi sahibi olma isteği şüphesiz böylesi bir kaderciliğin üzerine gitmiştir. Riske ilişkin düşüncelerin köklü biçimde değişmesine yol açan Fibonacci bu anlamda bir adımdır. Fibonacci hem olayların tesadüfi olduğunu hem de insanların riskleri kontrol edebileceğini vurgulayarak ve tanrıların evren hükmü ile ilişkisini kopararak köklü bir değişimin temellerini atmıştır. Fibonacci'nin geliştirdiği matematiksel yöntem, olasılık tahminine dayanıyordu ve açılan yoldan ilerleyen Paccioli, Cardona, Pascal ve Fermat yeni bir risk hesaplama bilimi geliştirmişlerdi (Sennett, 2010: 85). Artık risklerin bilinebilir ve kontrol altına alınabilir olduğu düşüncesi yerleştiği için bu düşüncenin tüm

insan yaşamına genellenmesi doğal olacaktır. Bu toplumsal yaşama tercüme edildiğinde, insanların hayatları boyunca karşılaşacakları sosyal ve ekonomik riskleri öngörme ve bu risklerin olumsuz sonuçlarına karşı korunma, bir güvence oluşturma imkânı olduğu düşüncesine ulaşırız.

Daha geç dönemler de dâhil olmak üzere erken kapitalizm döneminde, kıtlık, açlık, yoksulluk ve sınıfsal eşitsizlikler gibi toplumsal sorunlar, şansın ya da alınacak risklerin zaten mühürlenmiş olduğu; kader ile açıklandığı ve piyasanın “doğal işleyişinin” sonucu olarak kabul ediliyordu. Doğal bir işleyişin sonucu olarak örneğin, kötü ve sağlıksız koşullarda uzun saatler çalışan bir maden işçisinin “şansını fazla zorlamaması” gerekiyordu zira alabileceği riskler belirli ve sınırlıydı. Modern sosyal politika anlayışı ise, çeşitli sosyal risklerin tanımlanması ve kontrol altına alınması düşüncesine dayandığı için erken kapitalizm dönemindeki bu ahlaki sosyal yardım düşüncesinden kendisini ayırarak ortaya çıkmıştır (Buğra, 2008). Bu anlamda “risk” kavramının değişim serüvenindeki zihniyet farklılaşması ile kapitalizmin toplumsal sonuçlarına ilişkin zihniyet farklılaşması birbiri ile eşzamanlı olmayan fakat ilişkili süreçler olarak düşünülebilir. Serbest piyasa ilkelerinin radikal savunusu ve pratiğine dayanan bir kapitalizmin olumsuz sonuçlarından, eşitsizliklerin ve sosyal risklerin kontrol altına alınmaya çalışıldığı bir refah kapitalizmi anlayışının düşünsel meşruiyet temelleri çıkarılmıştır.⁶

Buraya kadar iki unsur refah devletinin tanımlayıcı ilkeleri olarak belirlendi: ilkin devleti öne çıkaran sosyal yurttaşlık anlayışı, ikinci olarak sosyal risklerin belirlenebilir ve kontrol edilebilir olduğuna ilişkin modernist bir eğilim. Fakat bu iki ilkeye kimi eklemeler yapılması zorunludur. Öncelikle Marshall’ın (Bottomore ve Marshall,2006) yaklaşımında tartışma devlet merkezlidir ve kapitalist toplumsal sistemde devlet dışındaki olguların refah devleti açısından konumunu açıklama dışı bırakmaktadır. Bunun yanında sosyal riskleri belirleme ve kontrol etme eğilimi ise refah devleti dışında başka biçimler altında da gerçekleşebileceğinden ve sosyal riskleri yönetmenin birçok biçimi ve derecesi olduğundan, refah devleti olgusunun temellerine ilişkin çözümlemenin derinleştirilmesi gerekmektedir.

Esping-Andersen’in (1996) “refah rejimleri” kavramı, refah devleti üzerine yapılan tartışmalarda aslında “ne üzerine” tartışıldığı sorusuna verdiği yanıtlarla önemli kabul edilen bir teorik açılım sağlamıştır. Refah rejimleri kavramı ilk olarak, refah devletinin sosyal politika düzleminde önemli ama tek bileşen olmadığı anlamını taşır. İkinci olarak ise kavram devlet merkezli yaklaşımların sınırlılıklarına dikkat çeker (Buğra, 2008: 68). Ayrıca böylesi bir yaklaşım, refah devletleri arasındaki farklılıkları da tartışmaya dâhil ettiğinden refah devletinin

kapitalizm içerisinde bir süreklilik mi yoksa bir kopuş mu olduğuna dair soruları da çözümleme imkânı sunar.

Esping-Andersen'e göre sosyal politika temelde toplumsal risklerin kamusal idaresidir (2010: 39). Bu anlamda refah rejimi, toplumsal risklerin etkin biçimde ve kamusal denetimine dayanır. Esping-Andersen refah devletini 1930'lar ve 1960'lar arasında ortaya çıkan özgül bir tarihsel yapı olarak düşünmektedir. Bu anlamda refah rejimleri sosyal risklerin belirli bir dönemde ve belirli biçimlerde devlet odaklı kontrolüne indirgenemez zira bu yapı özgüldür ve 1960'lar sonrasında yaşanan süreçten farklıdır. Dolayısıyla refah rejimlerinin ve bu rejimlerin dönüşümünün anlaşılabilmesi için farklılıkların izlenebilmesini sağlayacak kavramsal ölçütler gereklidir. Yine Esping-Andersen'e göre "ulusal refah devletleri radikal şekilde farklılaşan eşitlik kavrayışlarına sahiptirler" ve "farklı eşitlik kavrayışları da aynı anda tek bir refah devleti içinde bir arada bulunabilirler" (2010: 33). Böylece eşitlik kavrayışı özellikle kapitalizmin refah devleti sürecinde değişimin net biçimde izlenebileceği bir turnusol işlevi görebilir ve farklılıkları kavramsallaştırmaya olanak tanıyabilir.

Refah devleti ve dayandığı özellikler refah rejimleri kavramsallaştırması ile daha bütünlüklü bir teorik tartışma için uygun görünmektedir. Bu ise, refah devleti ile birlikte belirli bir sistemsel yapı oluşturan diğer bileşenleri tanımlayarak yapılabilir. Esping-Andersen'in belirttiği üzere:

Refah devleti, aile ve piyasa ile birlikte, sosyal riskleri kontrol eden üç kaynaktan biridir. Refah rejiminin tanımı, risklerin nasıl paylaşıldığına göre yapılır: devletin rolü, sadece en yoksul kesime yönelik (residual) ve asgariyetçi (minimalist) ve kapsayıcı (comprehensive) ve kurumsal (institutional) olarak tanımlanabilir ve bu ikisi, ne kadar çok riskin "toplumsal" ya da ne kadar çok insanın korunmaya muhtaç görüldüğü temelinde birbirinden ayrılır (Esping-Andersen, 2010: 34).

Refah devletini tanımlamak ve belirleyici özelliklerini ortaya çıkarmak devlet, piyasa ve ailenin birbirlerine göre konumu ve ilişkisini hesaba katmadan yapılamayacaktır ve bu ilişki eşitlik kavrayışlarına dayanarak yapılmaktadır. Çünkü toplumsal refahın üretimi devlet, piyasa, aile üçgeninde ortaya çıkan boşlukların kolektif anlamda doldurulup doldurulmadığı ya da bunun nasıl yapıldığı ile ilgilidir. Bir bileşen sorunlu işlediğinde - ki bu genellikle piyasa bileşenidir- diğer bileşenler ortaya çıkan sorunu tolere edebilecek bir yapıya sahip olmalıdır. Refah rejimleri kavramsallaştırmasının bütünsel işleyişini tarif eden bu teorik çerçeveye ek olarak, bileşenler arasındaki ilişkilerin niteliği de kavramsallaştırılır. Esping-Andersen'in bu mekanizmayı açıklamak için kullandığı kavramlar ise metadışlaştırma (*decommodification*) ve

tabakalaştırma derecesi (*stratification*) kavramlarıdır (1996). Meta-dışlaştırma refah rejimlerinin sistematik sosyal yardımlar aracılığı ile bireyleri piyasanın istikrarsızlığına ve metalaşma eğilimlerine karşı ne derecede koruduğu ve bireylere sunulan hizmetlerin piyasa bağımlılığından ne derecede çıkarıldığı ile ilgilidir. Buna göre en yüksek metadışlaştırma dereceleri sosyal demokrat refah rejiminde görülebilir. Liberal refah rejimi ise en düşük metadışlaştırma derecesine sahiptir. Nihayet muhafazakâr refah rejimi ise bu iki düzey arasında genel olarak yer alan ülkeleri nitelemektedir (Esping-Andersen, 1996: 35-55). Tabakalaştırma derecesi kavramı ise refah rejimlerinde toplumsal sınıflar arası farklılaşmanın ve eşitsizliğin derecesi ile ilgilidir. Metadışlaştırma kavramının anlamından yola çıkıldığında, yüksek metadışlaştırma toplumsal sınıflar arası farkın düşük düzeylerde olması eğilimini ortaya çıkaracaktır. Bunun sonucu olarak da tabakalaştırma derecesi düşük olacaktır. Bu anlamda sosyal demokrat refah rejimi düşük tabakalaştırma derecesine sahip olacaktır (Esping-Andersen, 1996: 55-79). Bu çözümleme, çeşitli boyutları ilişkili biçimde hesaba katmasıyla, tartışmayı genişletmeye olanak sağlamaktadır. Çünkü tek boyutlu yaklaşımlar refah devletinin kapitalizmin gelişiminden bağımsız ele alınmasına neden olmakta; bu ise refah devletlerini bir uca, güncel kapitalist dinamikleri bir başka uca yerleştirmektedir. Dolayısıyla refah devleti ve 'altın çağdan' kolay kolay çıkarılamayacak abartılı politik sonuçlar çıkarılarak, neredeyse anılan dönemin kapitalizmden farklı bir ekonomik ve toplumsal sistem olduğu öne sürülmektedir. Böylesi bir çıkarsama ise günümüzde refah devletinin krizi ya da dönüşümü olarak ifade edilen tartışmalarda kendi içinde çelişkili anlatılar yaratmaktadır. Örneğin, refah devletini kapitalizmden neredeyse bağımsız bir konuma yerleştiren görüşler (ultra-liberal), refah devletinin krizini kendisiyle açıklayan paradoksal bir konumda bulunurlar. Yani kriz koşullarında bir sapma, olağan koşullarda bir denge unsuruyla karşılaşırız.

Refah Devletinde Kriz ya da Sosyal Politikada Dönüşüm

II. Dünya Savaşı sonrası somut olarak belirmeye başlayan refah devleti, dönemin siyasal ve etik değerlerinde daha kamucu kimi farklılaşmaları güçlendirmişti. Bugün, 'refah devletinin krizi' tartışmaları ise doğal olarak geçmişi kamucu siyasal ve etik değerlerinin çözülmesi yönünde bir farklılaşma yaratmaktadır. Dolayısıyla burada krizin nedenleri olarak gösterilen olgulardan yola çıkarak, bu gelişmelerin temel kavramlar üzerinde nasıl bir kırılma yarattığı belirlenmelidir. Böylece temel kabullerin sorgulanmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni tartışmaların kavramsal içeriğinin, sosyal politikanın günümüzdeki sorunlara yaklaşımını sınıflandırmak açısından taşıdığı önemin altı çizilmiş olacaktır.

Sosyal politikada dönüşüm ve refah devletinin krizine ilişkin tartışmaların

tetikleyicisi olan ve genel kabul gören üst başlık, küreselleşme olgusudur. Küreselleşmenin birey, toplum, kültür, piyasa, siyaset, ekonomi ve ulus-devlet ölçeklerinde yarattığı etkilere dair yaklaşımlar, anılan etkinin niteliği, yönü ve şiddeti üzerindeki görüşlerin farklılığından kaynaklı olarak ayrılmaktadırlar (Sykes, 2011: 557). Bu ayrışmanın kendisi önemli olmakla birlikte sosyal politikanın yapısı ve işlevi noktasında ortaya çıkan bir kavramsal kırılma, küreselleşmenin temel düşünsel etkisini ele veriyor görünmektedir. Bu etki, küreselleşmenin işleyişinin kendi iç yapısından kaynaklı olarak yeni zorunluluk alanları yarattığı görüşünde kendini göstermektedir (Skyles, 2011: 557). Buna göre ulus devletlerin toplumsal ölçekte, siyasal ölçekte ve piyasa ölçeğinde, küreselleşmenin yarattığı karşılıklı bağımlılıklar yüzünden müdahale alanı kısıtlanmış durumdadır. Bu kısıtlar bağımsız bir müdahaleyi bazen zorlaştırmakta hatta kimi zaman imkânsızlaştırmaktadır. Bu anlamda sosyal risklerin bir bölümü sosyal politikanın müdahale alanının dışına itilmiştir. Bir başka ifade ile küreselleşme sosyal politikayı iki parçaya ayırmıştır: engellenebilir riskler alanı ile “kaçınılmaz riskler alanı”.⁷ Bu bölünme bazı sosyal riskleri hesaplanabilir ve önlenabilir atfederken, alan dışına attığı sosyal risklere müdahaleyi “tanrılara meydan okumak” olarak ilan etmektedir. Bu anlayıştaki mantığın özünde ise refah devletinin dayandığı kapitalist modelin, tam istihdam ve çalışmaya bağlı sosyal güvenlik ilkeleri ile işlediğinin kabul edilmesi yatmaktadır. Bir anlamda refah devleti “geçimle istihdam arasındaki sağlam ilişkiye” dayanmaktadır (Buğra, 2008: 71). Sosyal politika anlayışının temelini bir kez refah devletinden çıkarılan bu ekonomist mantık yerleştirildiğinde, ekonomik yasallıkların değişmesi doğrudan sosyal politikanın ilke ve içeriğini değiştirecektir. Bu anlamda örneğin küreselleşme ile birlikte küresel rekabet, ucuz iş-gücünü en önemli ekonomik koz olarak belirliyorsa, bu durumu, sosyal risk alanından küresel zorunluluk alanına atabiliriz. Bu durumun sonuçları ise sosyal politika alanında kalabilir. Böylece nedenlerden ziyade sonuçlara yönelmek, doğal olarak sosyal politika anlayışını kapitalizmin ilk dönemlerindeki ahlaki sosyal yardım düzlemine yakınlıktır. Oysa sosyal politika, çalışan sınıfların siyasal, toplumsal ve kültürel alanlardaki varlığını, kapitalizm içerisinde bu alanlarda ortaya çıkmış dengesizlikler karşısında geliştirmek ve eşitlik-özgürlük ekseninde sürekli bir talebi öne sürmek gibi daha geniş bir alanı kapsar.

18 ve 19. yüzyılların klasik liberal anlayışındaki yoksulluk ve işsizliğin nedenleri olarak bireysel sorumluluğu öne çıkaran anlayış ile muhafazakâr düşüncede sosyal politikayı dinsel ahlakın gerekleri ile tanımlayan anlayış ortak bir temele sahiptir. Bu ortak temel aynı zamanda, sosyal politika alanını daraltan ve sosyal politikanın genel anlamda toplumsal eşitlik ve adalet ile ilişkisini kopartan bir yaklaşım biçimidir (Koray, 2007: 30). Bu daralma süreci yukarıda belirtildiği gibi

küreselleşme olgusuna dayandırılarak bugün de öne sürülmektedir. Daha çok gelişmiş kapitalist ülkeler dışında sosyal politikada “haktan himmete” doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır (Koray, 2007: 31). Sözü edilen dönüşüm elbette ki tek başına belirli bir ideolojik yaklaşımdan kaynaklanmamaktadır. Burada asıl olan, refah devletinin görelî dengesinin bozulmasına yol açan olgusal gelişmeleri çözümleme biçiminde, tek başına ‘küresel ekonomik rasyonelitenin’ temel alınarak sosyal politikanın tartışılmasıdır. Durum böyle olduğunda refah devletini krize sürükleyen olguların temelleri kapitalist gelişmenin tarihinden ve geniş anlamda sosyal politika alanından daha sınırlı bir alana hapsedilmektedir. Bu sınırlı alan sosyal politikanın küresel ekonomik sistemin ihtiyaçlarının önceliği ve belirli bir finansal piyasa dengesinin toplumsal refahın güncel güvencesi olduğu düşüncesi ile çizilmektedir.

Refah devletinin krizi konusunda temel ayırım, krizi tetiklediği savunulan değişimlerin doğasına ilişkin bir ayırımdır. Küreselleşmenin getirdiği değişimler kaçınılmaz ekonomik sonuçları ile değerlendirildiğinde refah devletinin krizi ya da sorununun müsebbibi ‘kendisi’ olmaktadır. Çünkü refah devleti ‘kaçınılmaz küresel değişimlere’ direnmeye çalıştığı oranda krize girmektedir. Fakat neo-liberal tezler arasında yaygın olduğu bilinen⁸ bu yaklaşımlar yaşanan dönüşümü açıklayamamaktadır ve temelde küreselleşmenin siyasal, toplumsal, ekonomik sonuçlarını rasyonelleştirme biçiminde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla burada farklı bir açıklama biçimi ele alınmalıdır. Bu anlamda refah devletinin krizi denilen olgunun büyük oranda politik tercih, süreç, gelenek ve kurumsallıklarla ilgili olduğu düşüncesi önemlidir (Starke, 2006). Yine sosyal politikada politik mirasın gücü, Esping-Andersen tarafından (1996) “patika bağımlılığı” (*path dependency*) kavramı çerçevesinde de çözümlenmektedir. Bu yaklaşımlar politik güç ilişkileri ve eğilimlerini hesaba katmayı sağlarken, aynı zamanda kriz tartışmalarını gerekçelendirme ve kavrama üzerinde bu ilişki ve eğilimlerin etkisini göstermeyi mümkün kılarlar.

Bu düşünceden hareketle, refah devleti hizmetlerinin sunumundan kamuyu dışlayan ya da en iyi olasılıkla kamu-piyasa ortaklığını savunan argümanlar, refah devletinin siyasal anlamda bir meşruiyet krizine girmesinin temel nedenini oluşturmaktadır (Gökbayrak, 2010: 42). Kamusal düşünce ve pratiğin sosyal politika alanındaki sınırlarının, piyasa etkinliğinin önceliği tarafından daraltılması, refah devletinde hem içsel hem de dışsal olarak nitelendirilebilecek olgulara dayandırılmaktadır. Dışsal faktörler özellikle yaşlı nüfusun görelî artışı, işgücü piyasalarında yapısal değişimler ve küreselleşme olgusunun ülkeler üzerinde yarattığı uluslararası ekonomik sisteme uyum baskısı olarak belirtilmektedir (Gökbayrak, 2010: 42). İçsel faktörler ise politika üretme süreçlerinde neo-liberal ideolojik etkilerin sonucunda yaşanan iş-gücü piyasası ilişkileri ekseninde

değerlendirilebilir.

Yaşlanma olgusu özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyal güvencenin finansmanı konusunda bir sorun olarak belirtilmektedir. Yaşlı nüfusun genişlemesi, gelişmiş sosyal politika önlemleri doğrultusunda yüksek yaş ortalamalarının Avrupa ülkelerinde oransal olarak artması ile ilgilidir. Aynı zamanda işgücü piyasasında küresel kapitalist dönüşüm ile yaşlanmaya başlayan 'yeni iş yaratılamaması' durumundan kaynaklı olarak görülen daralma, yaşlanma sorununun etkilerini büyütmektedir. Fakat burada önemli ve gözden kaçırılmaması gereken boyut sosyal güvenlik hizmetlerinin finansman kaynağının ağırlıklı olarak beslendiği alanın ve vergilendirme ile yeniden dağıtım mekanizmalarının durumudur. Sosyal politika alanında günümüzde yaşanan belirli sorunları çözümlenmek açısından yeniden dağıtım tartışması –tek başına olmamak kaydıyla- gündeme alınmalıdır fakat küreselleşme olgusuna atfedilen anlam⁹ bu tartışmayı genel bir eğilim olarak kadükleştirmektedir.

Küreselleşmenin yarattığı entegrasyon baskısı ile ilişkili genel eğilim, sosyal güvenlik hizmetlerinin daraltılması ve daha çok piyasaya açılması olduğundan, küreselleşmenin refah devleti uygulamaları üzerindeki etkisinin kaçınılmaz olduğu düşüncesi yaygınlık kazanmaktadır. Dolayısıyla kriz bu baskıya direnme eğiliminin sonucu gibi kavranmaktadır. Fakat küreselleşmenin tüm dünya üzerinde genel bir eğilim yarattığı düşüncesi, gelişmekte olan ülkeler kategorisi ekseninde sorgulanmalıdır. Zira gelişmekte olan ülkelerde, batı ülkelerindeki haliyle kurumsal bir sosyal güvenlik sisteminden bahsetmek zor olduğundan, 'küresel rekabetin gereklilikleri -özellikle işgücü piyasasında- farklı işleyiş ve sorunlar yaratmaktadır. Zaten sınırlı olan sosyal koruma daha da daraltılıp kamusallığın dışına itildikçe güvencesizlik ve yoksulluk döngüsel bir biçimde hızla büyümektedir. Bu durum ise küreselleşmenin dayattığı politikalara alternatif çözümleri içeren tartışmalar doğurmaktadır (Alcock, Amy ve Rowlingson, 2011). Bu olgunun önemi ise refah devletinin krizine ilişkin yürütülen tartışmaların, kamusallığı ve sosyal risklere müdahaleyi içine alan topyekûn bir sosyal politika sorgulamasına yönelmesidir. Dolayısıyla sürdürülmesi imkânsız addedilen refah devleti uygulamaları üzerinden 'sosyal' politikanın tüm meşruiyeti sorgulanır duruma gelmektedir. Böylece gelişmekte olan ülkelerde yaşanan sorunlara ilişkin sosyal politika önerilerinin gelişmiş kapitalist ülkelerdeki piyasa bağımlılığı eksenine doğru içerik değiştirmesi vasıtasıyla bir ideolojik baskı belirlemektedir. Sözü edilen bu durum mutlak bir etki olarak ele alınamasa da küreselleşmeyi yaygın bir 'mazerete' dönüştürmektedir. Bu gelişmeler refah devleti uygulamaları açısından etkisini mutlak bir dönüşüm¹⁰ olarak göstermemekle birlikte, kriz saptamasının küreselleşmeyle ilişkisinden türetilen söylemin, hegemonik etkisi baskındır.

Küreselleşme ve kapitalist sistemde yaşanan dönüşüm sosyal güvenlik sistemlerini aşındırıyor ise refah devletinin anavatanı Avrupa'da sosyal harcamaların azalma eğilimi sergilediğini düşünmek ilk bakışta gereksiz bir beklenti olmayacaktır. Fakat Pierson'ın (2000) bu konudaki çalışması ilginç bir sonuca işaret etmektedir. Refah rejimlerinin günümüze dek seyri içinde sosyal harcamalarda bir azalma yerine artış gözlenmektedir. Refah devletinin krizine sıkça vurgu yapıldığı günümüzde sosyal harcamalardaki bu artış ne anlama gelmektedir? Küresel kapitalizmin sonucu olan neo-liberal dönüşüm bu alanda etkili olmamakta mıdır? Eğer böyle ise refah devletinin krizi nerededir? Bu durumda temel ve ilk elden vurgulanması gereken husus; "artık bir risk faktörü olarak algılanan yoksulluğun kontrol altına alınması ve piyasa ekonomisinin küresel kapitalizm koşulları içinde sürdürülebilir kılınması" (Özbek, 2007: 43) eğiliminin sosyal harcamaların bir biçimde devamlılığını gerektirmesidir. Zira yoksulluk ve yoksulların tehdidi anlamında bir 'risk' anlayışı, piyasa ekonomisinde 'kriz' saptamalarının dile gelmemiş bir boyutu olarak bulunur. Anılan eğilim, sosyal harcamaların artışının genel niteliğini açıklarken; Pierson (2000), bu durumun politik kültürde nasıl ve ne biçimlerde yer aldığını ve sürdürüldüğünü merkeze koyarak ele alır. Pierson'a göre (2000) bu artışın altında tarihsel politik etkiler bulunmaktadır. Refah devleti uygulamaları gerçekleştirildikleri ülkelerde aynı zamanda güçlü politik bir toplumsal destek yaratmıştır. Bu toplumsal destek iktidarların meşruiyet zeminlerinin bir parçası haline gelmiştir. Refah devletinin sağladığı sosyal güvenceleri bir anda geri çekmek, bu geniş toplumsal ve politik destekten mahrum kalmak anlamına gelecektir. Anılan artış büyük oranda bu eğilimin bir sonucudur. Yani politikacılar sosyal harcamalar konusunda sorumluluktan kaçınma (*blame avoidance*) yönünde bir politika izlemektedirler. Fakat bu görüşler daha çok kamu hizmetlerinin sunumuna odaklanmaktadır. Bunun yanında sosyal harcamalardaki artışın ekonomik tarafı göz önüne alınmalıdır. Genel eğilimde, kamunun alternatifi ya da tamamlayıcısı olarak öne sürülen piyasa aktörlerinin finansman sorunlarına ve hizmetlerin sunumunda piyasa başarısızlıklarına odaklanılmamaktadır. Eğer bu sorundan hareket edilirse piyasa başarısızlıklarının refah devletinin mutlak geri çekilmesinde engel teşkil eden bir başka unsur olduğu görülecektir (Glennster'den aktaran Gökbayrak, 2011: 55). Bu iki açıklama refah devletinin krizi konusundaki tartışmalar açısından önemli bir vurguyu gündeme tekrar getirmektedir: sosyal politikaya politik anlayışlar ve tercihler sorunu olarak bakıldığında, refah devletinin krizini anlamak için daha geniş bir zeminde hareket edilebilmektedir. Yani aynı zamanda, sosyal politika konusunda kamusal aktörden çok piyasa aktörlerine ağırlık vermenin daha doğru olduğuna ve krizin sebebinin bunun tersinin yapılmasından kaynaklandığına ilişkin egemen görüşün uygulamaları, "politik bir tercih" olarak gerçekleştirilmektedir.¹¹ Zira refah devletinin ve

kamusal sosyal politikanın, krizlerde temel neden olduğuna dair açıklamalar yeterli kanıtlar da içermemektedir. Pierson'ın (2000) "artan sosyal harcamalar" tespiti, bu durumun bir biçimde halen sürdürülebilir olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan Pierson'ın (2000) ortaya çıkardığı sonuç, sosyal politika uygulamalarında hiçbir dönüşüm yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. Küreselleşmenin söylem ve pratiği ile birlikte sosyal politika üzerinde bir dönüşüm baskısı olduğuna dair olgular ortadadır. Bu durumda sosyal harcamalardaki niceliksel değişim yanında niteliksel değişimlere bakmak anlamlı olacaktır.

"Bugün Avrupa ekonomilerinde yaratılan işlerin büyük bir kısmı yarı zamanlı ve belirli süreli iş sözleşmeleri ile çalışılan işlerden oluşmaktadır" ve bunun sonucunda "sosyal korumaya gereksinimi artıran ancak eş anlı sosyal koruma kapsamından dışlanmaya neden olan" a-tipikleşme yaygınlaşmaktadır (Gökbayrak, 2010: 47,48). A-tipikleşme gelir ve iş güvencesinin tamamen piyasaya bağımlı hale getirilmesi yani bir anlamda ortadan kalkmasıdır. Çünkü bireyler yaşamlarını nasıl idame ettirecekleri konusunda maddi ve sosyal olarak belirsizlik içinde bırakılmaktadır. Bunun bir diğer anlamı sosyal güvencenin ortadan kalkmasıdır. Bu gelişmeler ciddi bir yoksulluk ve sosyal dışlanma sorununu tüm dünya çapında -Avrupa'da dâhil olmak üzere- gündeme getirmektedir (Buğra, 2008). Buna ek olarak finansal sermayenin yaygınlaşması, büyümesi ve küresel rekabetin gereği iddiasıyla, işgücü maliyetlerinin düşük olduğu bölgelere kayan üretimde, ekonomik büyüme sağlansa bile istihdam yaratılmamaktadır. Bir başka ifadeyle 'ekonomik büyüme eşittir istihdam' formülü işlememekte ve işsizlik çok ciddi bir sorun olarak artmaktadır (Buğra,2008). Bir yandan işsizlik ile bireyler sosyal risklerin tümüne açık hale gelip işgücü piyasasından dışlanırken bir yandan da mevcut a-tipik istihdam biçimleri, bireyleri sosyal güvenceye kavuşturmamaktadır. Bu haliyle bakıldığında paradoksal bir ekonomik döngü ortaya çıkmaktadır. Bu durum sosyal politikada dönüşüm ya da refah devletinin krizi tartışmasında, güvencesizlik, yoksulluk ve dışlanma üreten güncel ekonomik gerçekliği, refah devletinin savunusu ve eleştirisine aynı anda kaynaklık eder duruma getirmiştir. Güncel sosyal politika tartışmalarının hem düşünsel temeller hem de alternatif çözüm önerileri açısından beslendiği zemin burasıdır.

Modern sosyal politika ve refah devleti olgusunun düşünsel temelleri ve tarihsel özellikleri arasındaki ilişki, dönüşüm ve krizin kavranışı açısından önemlidir. Böylece refah devletinin krizi tartışmasına temel teşkil eden güncel olgusal gelişmelerin belirlenen sosyal politika ilkeleri ile ilişkisi ve etkisi tartışmaya dâhil edilebilmiştir. Tam bu noktada ele alınması gereken; yoksulluk, güvencesizlik,

işsizlik ve dışlanma konularında egemen çözüm önerilerinin bir yanıyla içinde bir yanıyla dışında değerlendirilebilecek “temel gelir” (*basic income*) düşüncesidir. Temel gelir, kavramsal temelleri ve bu temellerin sosyal politikada dönüşüm ya da refah devletinin krizi konusuyla ilişkisi içinde değerlendirilmelidir. Bunun nedeni ise şu ana kadar yapılan tüm tartışmada öne çıkarılan, “sosyal politikada ‘politika’ ayağının belirleyiciliği” vurgusunda aranmalıdır. Zira sosyal politika aynı zamanda ve önemli oranda belirli bir politik anlayış çerçevesinden ekonomik zorunluluklar türetmektedir.

Temel Gelir Tartışmaları

Temel gelir, bir toplumda yaşayan insanlara sadece o toplumun mensubu oldukları için, hiçbir koşul öne sürülmeksizin sağlanan geliri ifade etmektedir¹². Temel gelir konusunda dikkat çeken ilk husus “bütün insanlara” vurgusu gelirin kapsamında bir sınırlama olmayacak biçimde düşünülmesidir. Bu bakımdan temel gelir düşüncesi pek çok AB ülkesinde uygulanan asgari gelir güvencesi yaklaşımına benzemekle birlikte temel bir hak olarak tüm vatandaşları içeren bir uygulama önerisi olması açısından bu yaklaşımdan ayrılmaktadır. Asgari gelir güvencesi uygulamasında; hem kazandığı gelir geçimine yetmeyen ailelere aile yardımları adı altında aynı ve nakdi yardımlar yapılmakta hem de özellikle yaşlılar, hastalar, engelliler gibi gruplara bireysel bazda bazı güvenceler sunulmaktadır. Temel gelir ise aynı değil nakdi bir transfer biçimidir. Aylık, haftalık gibi düzenli aralıklarda ve tek tek bireylere yapılan ödemeleri içermektedir (Değirmenci, 2005: 27).

Temel gelir savunusunun en önemli unsurlarından biri tüm vatandaşları kapsayan bir “hak” olmasına yaslanır. Söz konusu olan ekonomik ve sosyal nitelikli bir haktır (Standing, 2007: 20). Pateman (2003)’e göre temel gelir aynı zamanda demokratik haklardan biri olarak görülmelidir. Bu nedenle temel gelire, vatandaşlık geliri de denmektedir. Ahmet İnel (2007: 48) temel geliri; emek ve mülkiyete tabi olmayan bir gelir hakkını temsil ettiği için, iktisadiyatın hem gerçek hem de simgesel olarak siyasal ve toplumsal alana hükmetmesinin sınırlandırılmasının ilk adımı olarak görmekte ve bu uygulamanın “vatandaşlık geliri” olarak tanımlanmasını önemli bulmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken ikinci nokta temel gelirin, bireylerin “çalışma yaşamındaki yerlerinden” zamansal olarak bağımsız biçimde düşülmesi ile bugünün sosyal yardımlarındaki belirli bir sürede iş bulma koşulunu aramasıdır. Yani temel gelir; kişinin çalışma durumunu, iş deneyimlerini dikkate almamakta, her vatandaşa verilecek nakit geliri ifade etmektedir (Parijs, 1992: 3). Yine, asgari gelir garantisinde kişilere ödeme yapılırken belli koşulların

varlığı (örneğin gelir seviyesinin belli bir düzeyin altında olması gibi) aranırken, temel gelirden benzeri koşullar aranmamaktadır. Bir diğer önemli nokta ise temel gelirin “düzenli” ve “sürekli” oluşu ile işgücü piyasasında konumlara bağlı sosyal yardım anlayışından farklılaşmasıdır.

Temel gelir kavramının diğer sosyal politika araçlarına kıyasla içerdiği bu farklılıklar, özellikle sosyal politikanın temel ilkelerini yeniden tartışmayı gerektiren bir içerik taşımaktadır. Nitekim bu öneri; refah devletinin krizine sebep olan olgulardan en önemlisi olarak belirtilen işgücü piyasasının yapısal dönüşümünün sonuçlarından yola çıkarak somutlanmaktadır. Bunun yanında temel gelir önerisi sosyal politika anlayışının ve dayandığı felsefi-etik değerlerin bir sorgulaması olarak da anlaşılmalıdır. Daha önce belirtildiği gibi bugünün egemen sosyal politika anlayışında sosyal hak ve sosyal güvence kavramlarından, bunların kamusal ve kolektif niteliğinden kopuş gözlenmektedir. Refah devletinde ise istihdam ile güvence arasında kurulan denklik, ekonomik yapı bu dengenin maddi koşullarına yani tam istihdam kapasitesine sahip olduğunda işlemekteydi. Dolayısıyla sosyal politikanın kolektif ve kamusal niteliği ile temel ilkeleri arasında özsel bir ilişki kurulmasında ikna edici maddi koşullar bulunmaktaydı. Fakat bu ikna edici maddi koşullar sosyal politika ilkeleri ile refah devleti uygulamalarını özdeş kabul edebileceğimiz anlamı taşımamaktadır. Zira bu ilkeler çeşitli refah devleti uygulamalarına indirgenemeyecek daha geniş (çatışma ve uzlaşmayı içeren) sınıfsal, politik, toplumsal ve tarihsel süreçlerin ürünü olmuştur. Aslına bakılırsa sosyal politikanın topyekün sorgulanmasına vesile olan şey tam da anılan bu indirgemeye yaslanmaktadır. Böylece maddi koşulları değişime uğramış ya da uğratılmış refah devletinin varlık koşullarının ortadan kalkmaya başladığı iddiası, aynı zamanda kolektif ve kamusal her türden politikanın varlık sorunu biçiminde öne sürülmüştür. Bu durum, özellikle eleştirelilik boyutunda, temel gelire dair gerekçelerin önemli bir bölümüne kaynaklık etmektedir. Zira temel gelir düşüncesinin sosyal hak, adalet ve çalışma kavramlarını felsefi ve etik düzlemlerde sorgularken bir taraftan da mevcut sosyal yardımların işleme biçimine bir alternatif olarak ortaya çıkmasında ve ‘köklü’ bir sorgulama olarak görünmesinde anılan ‘indirgemeci’ kaynağın önemli oranda payı bulunmaktadır.

Temel Gelirden Konular ve Konular

Temel gelire ilişkin düşünceler Thomas More’un (1478-1535) Ütopya kitabına, Joan Lluís Vives’e (1492-1540) ve Thomas Paine’nin (1737-1809) 1791 yılında yayınlanan “Rights of Man” (İnsanın Hakları) kitabındaki düşüncelerine kadar dayandırılabilir (Raventos, 2007: 14; Buğra ve Sınmazdemir, 2007: 87). Daha sonra temel gelire benzer düşünceler, Thomas Spencer (1750-1814),

Charles Fourier (1772-1837), Herbert Spencer (1820-1903) ve Henry George (1839-1897) tarafından da dile getirilmiştir. Daha yakın tarihlerde Bertrand Russell (1872-1920), James Meade (1907-1995) ve James Tobin (1918-2002) temel gelire dönük görüşler öne sürmüşlerdir. 1970-80'lerde neoliberal ekonomistlerin pek çoğu, Milton Friedman'ın önerdiği "negatif gelir vergisini" savunmuşlardır. Friedman'ın liberal yaklaşımına kıyasla toplumcu kabul edilebilecek James Tobin ise temel gelir düşüncesine benzer kabul edilebilecek "minimum gelir desteğini" savunmuştur (Raventos, 2007: 15).

Temel gelire ön ayak olan ilk düşüncelerden sonra 20. yüzyıl başlarında da başka yazarlar ile ve başka adlar altında gündeme gelen bu tür öneriler, özellikle 1970'lerde ve 1980'lerin başında daha ciddi biçimde tartışılmıştır. Özellikle 1986'da bir grup araştırmacı ve sendikacı tarafından kurulan Charles Fourier Collective isimli oluşum, temel gelir araştırmalarını kollektivize etmiş ve 1986'da konuya ilişkin bir kongre toplanmasını sağlamışlardır. Bu kongrede, Basic Income European Network'ün (BIEN) kurulmasına karar verilmiştir (Raventos, 2007: 18). Böylece, temel gelir konusunda bundan 20 yıl önce daha çok akademik çevrelerde sınırlı kalan tartışmalar, günümüzde daha geniş toplumsal ve politik platformlarda tartışılır hale gelmiştir.

Temel gelir konusundaki düşünceler genel olarak piyasa yönelimli-liberal ve toplumsal biçiminde ikiye ayrılmaktadır (Roebroek'ten aktaran; Koray, 2007: 37; Raventos, 2007). Piyasa yönelimli görüşler, temel gelir ekseninde öncelikle "negatif gelir vergisi" düşüncesini ileri sürmüşlerdir. Friedman, herkese uygulanacak negatif gelir vergisi yoluyla, ellerine geçen gelir bu miktarın altında olanlara net bir transfer yapılmasını önermektedir. Friedman'ın iddiasına göre; bunun avantajı, piyasada gerçekleşen kaynak dağılımı süreçlerinde sapmalara neden olmadan sefaletin önlenbilmesidir. Friedman bunu işsizlik ve aile sigortasının yerine geçecek bir önlem olarak kurgulamaktadır (Buğra ve Sınmazdemir, 2007: 88). Negatif gelir vergisini savunanlar yoksulluğu azaltmayı ve gelir dağılımındaki eşitsizliği düzenlemeyi amaçlayan politikaları; yüksek maliyetli ve bürokratik olduğu, piyasa mekanizmasının işleyişini bozduğu, enflasyonist etkileri yüksek olduğu için eleştirmektedirler. Bu nedenle negatif gelir vergisini önerenler; sosyal politikalar yerine ekonomik politikalarla refah programlarını ikame edilebilecek, toplumsal olarak minimum düzeyde parasal yardımı savunmaktadırlar (Aktan, 2002). Burada temel gelir eksenine doğru kavrayışın refah devletinin geleneksel sosyal politika yöntem ve araçlarının ikamesi olarak öne sürülmesinde, mevcut sonuçların ölçeklerini daraltan bir "refah devleti krizi" saptamasının belirleyiciliği açıkça görülmektedir. Zira bu ikameci mantık içinde yoksulluk, kendi kendini düzeltici içsel mekanizmalara sahip kabul edilen müphem (toplumsal ölçeği kapsayıcı fakat sınırları belirsiz)

piyasaya, devlet aygıtının sosyo-politik müdahalelerinde cisimleşen sonuçlara indirgenir. Açık ki burada temel gelir ‘yeni’ olmaktan öte son derece ‘geleneksel’ bir liberal düsturun pratiği olarak, yoksulluğu değil ‘sosyal’ ‘politika’yı hedef alır. Temel gelir konusundaki bu görüşler, liberalizmde esas olarak mülkiyetin düzenlenmesini referans alarak ya da en azından bunun zorunluluğuna vurgu yaparak anlaşılan birey ve özgürlük kavramlarının çerçevesine yerleştirilebilir.

Bu çerçevede Rawls’ın düşünceleri değerlendirmeye alınabilir. Rawls’a göre toplumsal yaşamda şu üç konunun gerçekleştirilmesi çok önemlidir (Aktaran; Raventos, 2007: 34). İlk, toplum herkes için maksimum düzeyde kamusal özgürlük sunmalıdır. İkinci olarak sosyal yapı herkese fırsat eşitliği tanımalı, kimseyi cinsiyet, ırk, sınıf, kültür vb. ayrımlara tabi tutmamalıdır. Son olarak toplum, zenginliğin dağıtımını temelinde örgütlenmelidir. Dolayısıyla bu örgütlenme, en dezavantajlı insanların gelirini maksimize etmeyi içermelidir. Eğer merkezde dağıtım duruyorsa doğal sonuç minimum bir gelir ihtiyacı olacaktır. Rawls’ın teorisine göre insanlar bu koşullar içinde, kendi tercihlerinin sorumluluğunu alabilmelidir. Eğer olur da fırsat eşitliği ve özgürlükler bir biçimde tehlikeye atılırsa, ekonomik ve sosyal avantajlar yetersiz kalacağından, ekonomik olarak maksimum ve sürdürülebilir bir gelir, adaletli bir yaklaşım olacaktır. Anlaşılabileceği gibi bu, temel gelirdir (Raventos, 2007: 36).

Liberal yaklaşımda “gerçek-liberal toplum” düşüncesi de temel gelir açısından önemlidir. Bu, Philippe Van Parijs’in yaklaşımında “gerçek özgürlük” olarak dile getirilmektedir. Parijs için temel gelir “gerçek özgürlük” yolunda bir politika olarak düşünülür (Aktaran; Raventos, 2007: 37). Buna göre özgür bir toplum için; 1. Çok iyi korunmuş haklar olmalıdır, 2. Herkes kendi iradesinin sahibi olmalıdır. 3. Herkes fırsatlar konusunda en yüksek olanaklara sahip olmalıdır (Raventos, 2007: 38). Eğer bir kişi sahip olduğu işe mecbur bırakılmışsa, “gerçek özgürlük” yoktur. Bu nedenle “gerçek özgür toplumlar” için özellikle üçüncü koşulun sağlanması önemlidir (Raventos, 2007: 39). Liberal toplum kavranışının anılan bu çağdaş örnekleri, görülebileceği üzere temel gelir için gerekçeleri daha ilkesel bir konumdan ifade ederken, geleneksel liberal özgürlük nosyonunun ötesine işaret ettiklerini düşünürler. Fakat toplumsal zenginliğin ve eşitsizliğin üretiminin koşulları ve toplumsal çelişkiler bir dağıtım, hak ve “fırsat eşitliği” sorunu olarak ele alındığında devre dışı bırakılmış olur. Zira çözülmeye çalışılan sorunların ortaya çıkış biçimlerinde bu koşulların elbet bir payı olmalıdır. Oysa burada aktarılan görüşler iktisadi, politik ve toplumsal olanı oluşum koşulları ikincilleştirilmiş bir genel dağıtım sorunu dolayısıyla kavramaktadırlar. Dolayısıyla hem bu koşulları sağlamada hem de sürdürmede etkili olacağı iddia edilen temel gelir, bir tür sürekli “ardıllığa” yani bir biçimde oluşması kaçınılmaz sorunlara yönelik düşünülmektedir. Toplumcu savunu

ise temel geliri, işlerin daha adil dağılımı, çalışanlar arasındaki farklılıkların azalması, çalışma koşullarının iyileşmesi, özellikle kadınlar açısından ekonomik bağımsızlığın kazanılması, özgürlük alanının genişlemesi, sosyal dayanışmanın, siyasal katılımın ve demokrasinin güçlenmesi gibi beklentilere dayandırmaktadır (Roebroek'ten aktaran; Koray, 2007: 37). Toplumcu bakış açısından temel geliri savunanlar içerisinde yelpaze liberal-sol sosyal demokrat yaklaşımlardan (Akerman, Bateman gibi) neo-marksist yaklaşımlara (Gorz, Wright gibi)¹³ çeşitlilik sergilemektedir.

Temel gelir savunusunda yaklaşımlar, günümüz refah devletlerinin krizi saptamasında ortaklaşırken krizin kökenleri konusunda ayrılırlar ve bu ayrışma temel gelirin somut biçimlerinde ve mevcut sosyal politikalarla ilişkisine dönük iddialarda kendisini gösterir. Bu bağlamda örneğin, refah devletlerinin sosyal politika uygulamalarının güncel değişimler karşısında sosyal korumada yetersiz kalması temelinde savunan düşünceler oldukça yaygındır. Bu görüşe göre; refah devleti çalışmayan insanları güvence altına alamamıştır. İşgücü piyasalarındaki değişim, işsizlik ve sosyal sigortalar arasındaki uyumsuz ilişkiler; sosyal korumada sorunlu bir ortamı beraberinde getirmiştir (Groot ve Veen, 2000: 15). Buradan hareketle temel gelirin koşula bağlı kılınmadan verilmesi gerektiğini savunan Standing; gelecekteki sosyal koruma politikasının temeli ne olmalıdır sorusuna yanıtını, “temel gelir” kavramı üzerinde şekillendirmektedir. Ona göre refah devletinin gelir eşitliğine gidişi; ancak erkek işgücünün neredeyse tam istihdamının sağlanması, gerçek kademeli bir gelir vergisinin uygulanması ve bunun toplum tarafından kabul edilebilir olmasına bağlıydı. Ama bu koşullar sağlanamadı (Standing, 2009: 360). Bu durum, politikaların daha seçici, tasarım ve uygulamada daha katı, tüm idari kademelerde daha keyfi ve desteklerin miktar bakımından daha cimri olması durumunu doğurdu. Standing açısından bu sonuçlara göre günümüzde mesele; gelir güvencesini, esnekleşme, çalışma ve birikime yönelik dürtülerle birleştiren; toplumsal olarak dezavantajlı durumda olanların konumunu düzeltmeye öncelik veren ve ekonomik, toplumsal ve ekolojik olarak sürdürülebilir bir sosyal koruma sistemi yaratmak olmalıdır (Standing, 2009: 361). Buradaki görüşler liberal temel gelir savunularına göre daha kapsayıcı ve hak temelli olmasıyla toplumcu bir eğilimi sergilerken bir taraftan daha önce vurgulandığı gibi mevcut iktisadi ve toplumsal koşulların üretimini ikincilleştirmeyi sürdürmektedir zira güncel birikim ve çalışma biçimleri verili haliyle kavranıp sosyal politika uygulamalarının bu biçimlerle entegrasyonuna ağırlık vermektedir. Bir bakıma temel gelir, kriz saptamasının neye nasıl dayandırıldığına göre biçimlendirilmekte; refah devletinin zayıflıklarını ortadan kaldırmaya dönük ya da ikame edici alternatif bir politika önerisi olarak tanımlanmaktadır.

Bununla birlikte temel gelirin sosyal devletin iki amacına birden odaklandığı da vurgulanmaktadır. Bunlar yoksulluğun önlenmesi ve tam istihdamdır. Bu çerçevede temel gelir piyasa koşullarında emeğin varolma kapasitesini artırmaya dönük amaç ve beklentilerden karakterize edilmektedir. Böylece temel gelir esas olarak yoksullukla mücadeleye odaklandırılmaktadır. Parijs temel geliri, “yoksulluk olmadan tam istihdam” olarak kodlamıştır (Parijs’ten aktaran; Groot ve Veen, 2000: 15). Nitekim Beer’a göre de temel gelir; uzun dönemde işsizlik ve yoksulluğu azaltacak bir araç, “iki ucu keskin bir kılıç” olarak kullanılabilir (Beer, 2000: 48). Beer’a göre istihdam statüsüne dayanmayan bu gelir; hem işsiz, hem istihdam edilen, hem kalifiye hem kalifiye olmayan kişilere verilecektir. Bu nedenle temel gelir; sadece belli gruplara, özellikle de yoksul, uzun dönemli işsiz olan kesime dönük değil, aynı zamanda düşük gelirli gruplara da faydalı olacaktır. Temel gelir; düşük geliri olan ya da hiç gelir sahibi olmayanların net gelirini artıracak, ayrıca iş bulamayan insanlar da düzenli olarak elde edecekleri gelir ile yoksulluk riskinden uzak tutulacaklardır (Beer, 2000: 50).

Temel gelir savunuları, temel gelirin aynı zamanda kişi özgürlüğünü geliştirecek bir özelliğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, temel gelir bireysel fırsatları artırmakta, bireylere seçim yapma hakkını vermektedir (Pateman, 2003). Bu politika vatandaşlara; bir yanda emek piyasasında yer almak ve onun yükünü, sıkıntılarını daha yüksek bir gelir için göğüslemek ya da daha az bir gelir ile piyasanın değerli bulmadığı faaliyetlere hasretmek arasında seçim özgürlüğü tanımaktadır (İnsel, 2007: 48). Temel gelir insanlara çalışmama seçeneği de sunacaktır. Eric Olin Wright gibi yazarlar bunu “işgücünün metadışlaştırılması” olarak ifade etmektedir (Aktaran; Raventos, 2007: 22). Ayrıca bu düşüncelere göre temel gelir, insanların hayatları üzerinde daha fazla kontrol sağlamalarına yardımcı olacaktır (Standing, 2007: 34-35). Bu kontrolün gerçekleşme koşulları, temel gelirin insanlara “rasyonel tercihler” yapma imkânı tanıyacak biçimde ve miktarda verilmesi ile sağlanacağı vurgulanır (Standing, 2007: 20).¹⁴ Pateman’a göre ise; temel gelirin demokratikleşmeye katkıda bulunabilmesi için “alçak gönüllü”, makul bir seviyede ve sürdürülebilir biçimde verilmesi gerekmektedir (Pateman, 2003). Bu görüş iddia edilen kontrolün sınırlarına ilişkin fikri, örtük bir piyasa varsayımı ile tamamlar görünmektedir.

Sosyal refah devletini ikame edici bir perspektiften bakıldığında iddia odur ki, temel gelir, refah devletinin yapamadığını yapabilmekte; işgücü piyasasının daha esnek ve dinamik biçimde işlenmesini de gözetmektedir (Groot ve Veen, 2000: 13). Buna göre temel gelir; işsizlerin yarı-zamanlı iş bulmasını kolaylaştıracak, ekstra gelir elde etmelerini sağlayacak ve böylelikle esnek işgücü piyasaları için uygun koşulları sunabilecektir (Beer, 2000: 49). Raventos’a göre temel gelir ile

pek çok kişinin daha az saat çalışabilmesi olanaklı kılınacaktır (Raventos, 2007: 85). Zira Raventos da temel gelirin işgücü piyasalarının esnekliğinin artmasına neden olacağını ifade etmektedir (Raventos, 2007: 22). Bunun faydalı bir gelişme olacağını düşünenler; böylelikle refah devleti ile ayrıştırılan politikalar olan sosyal politikalar ve ekonomik politikaların tekrar bir arada kullanılabilmesinin önemli olduğu vurgusunu yapmaktadırlar (Groot ve Veen, 2000: 13).

Temel gelirin işgücü piyasasının esnekliğini daha güvenilir bir hale getireceği ve firmaların işleri daha cazip kılma yoluna gideceği savunulmaktadır (Standing, 2007: 34-35). Temel gelir insanlarda yaratacağı güven ile kişilerin daha esnek davranmasını sağlayacaktır. Bu; yoksulları, kalifiye olmayan insanları hayatta tutmanın yanı sıra, onlara daha farklı işlerde çalışma olanaklarını da sunabilecektir (Gorz, 1992: 183). Kendi işini yapmak isteyenlerin temel gelir ile daha avantajlı koşullara kavuşacağı da bu görüşlere eklenebilir. Raventos'a göre; temel gelir, kişilerin kendi işlerinin iflas etmesi durumunda bile bir gelir garantisini sunacağından, insanlar bu konuda daha rahat davranabilecek olanaklara kavuşacaklardır (Raventos, 2007: 22). Kişilere mütevazı seviyede yaşam standartları sunabilecek bir temel gelir; insanlara "kendine izin verme" olanağı sunabilecektir. Örneğin gönüllü çalışma, politik kapasite ve yetenekleri geliştirme, yazma, çizme, aile hayatına ağırlık verme gibi olanaklar bu politikanın sunduğu gelir ile ulaşılabilir hale gelecektir (Pateman, 2003)¹⁵.

Yine benzer bir yaklaşımla temel gelir sayesinde kişilerin düşük gelirli işleri reddedebilme olanağına kavuşacağı da iddia edilmektedir. Herkesin asgari koşullarda temel gelir hakkına sahip olması, insanlarda "güven" yaratacaktır. Buna göre; eğer herkes asgari koşullarda gelir desteği hakkına sahipse, ihtiyaç duyan herkesin bunu alabileceğine ilişkin bir güven oluşacaktır (Standing, 2009: 367). Bu düşünce, temel gelir ile kişilerin pazarlık gücünün artacağına dair görüşlerle ilişkilendirilebilir. Böylelikle bağımlılık ilişkileri değişecektir (Handler ve Babcock'tan aktaran; Kale, 2007: 26).

Yukarıdaki önerme ile bağlantılı olarak koşulsuz bir temel gelir uygulamasının iktidar ilişkilerini dengeleyici bir tarafının olduğu da savunulmaktadır. Wright, yeterince cömert kullanıldığı takdirde temel gelirin iktidar ilişkilerini etkileyebileceğini ve kapitalist toplumdaki sınıf ilişkilerinin yapısı üzerinde daha köklü etkiler yaratmasının muhtemel olduğunu öne sürmektedir (Wright, 2007: 54)¹⁶. Wright koşulsuz temel gelir uygulamasında insanların, toplumsal açıdan üretken faaliyetin metalaştırılmamış biçimleriyle, yani piyasaya yönelik olmayan üretken faaliyetlerle uğraşmakta serbest olacaklarını ifade etmektedir. Buna göre kapitalizmde aktörler, müzisyenler, siyasi aktivistler ve topluluk organizasyonları yapanlar çok düşük hayat standartlarını kabul etmektedir.

Bu kişiler için sadece kazancın çok düşük olması değil, aynı zamanda bu gibi faaliyetlerde iş bulamama durumu da söz konusudur. Wright'a göre koşulsuz temel gelir ile birlikte insanlar, istihdam ilişkisi içerisine girmeden bu tarz faaliyetleri seçebileceklerdir. Bu durumda temel gelir sınıf ilişkilerindeki iktidar ilişkilerinin kaymasına etkiye bulunacaktır (Wright, 2007: 58). Çünkü işçiler temel gelir garantisine sahip olduklarında onları bir işe ikna etmek daha pahalı hale gelecektir (Wright'tan aktaran; Raventos, 2007: 84). Ayrıca temel gelir grev gibi durumlarda bir "koruma fonu"¹⁷ olarak işlev görecektir. Bu biçimde korunacak olan grevci işçiler, kendi maaşları olmasa bile hayatlarını idame ettirebileceklerdir (Raventos, 2007: 74). Wright ayrıca koşulsuz temel gelir uygulamasının işçilerin sadece istihdam ilişkilerindeki kişisel gücünün değil, kolektif gücünün de artmasına katkıda bulunabileceğini iddia etmektedir. Tek tek işçilerin çıkış noktası bulabilmesi işverenleri işçi örgütleri ile yeni kolektif işbirliği biçimleri üzerinde anlaşmaya daha fazla teşvik edebilecektir (Wright, 2007: 59-61).

Temel gelir konusuna, yukarıda anılan iddia ve beklentilerle toplumcu bakış açısından bakanlar, bu uygulama ile gerçekleşeceğini düşündükleri eşitlikçi ortama vurgu yapmayı tercih etmektedirler. Özellikle cinsiyet eşitliğine dönük dile getirilen gerekçeler göze çarpmaktadır. Buna göre temel gelir işgücünün yapısından ve "çalışma" olgusundan bağımsız bir eşitlik durumu yaratacaktır. Böylece kadınların geleneksel olarak yaptığı tipik ve ödemesiz işler (ev işleri) için finansal bir karşılık verilmiş olacağı ifade edilmektedir. Yani temel gelir, kadınlar açısından bir özgürleşme ücreti olacaktır (Robeyns, 2000: 134). Mary Woolstonecraft, Carole Pateman gibi isimlere göre temel gelirin sunduğu çok düşük bir ekonomik bağımsızlıkla bile kadınlar, mevcut durumda elde edemedikleri pek çok olanağa kavuşabilme imkânını yakalayabileceklerdir (Aktaran Raventos, 2007: 91). Ayrıca bu sayede, kadınların oluşturdukları tek ebeveynli ailelerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir gelir olanağı sunulmuş olacaktır (Raventos, 2007: 70). Bu görüşler ele alınırken cinsiyet eşitsizliğinin iktisadi ve toplumsal kaynaklarının geniş ölçeği göz önüne alınmalıdır. Zira "ücretlendirme" salt iktisadi anlamda dahi eşitsizliği üreten üretim ve sınıf ilişkileri ile birlikte değiştiğinde özgürleşme imkânlarını artıracaktır. Sözü edilen ücretlendirmenin kamusal finansmanın dahi mevcut kapitalist iktisadi ilişkilerden bağımsız olamayacağı dikkate alınmalıdır. Aksi durumda beklenen cinsiyet eşitliği, ya her şeyi parasallaştırarak meta evrenine hapseden piyasa ya da toplumsal olarak yeniden ve yeniden kadının "fethedilmesi" özelliğine sahip patriarka tarafından gasp edilecektir.

Temel gelir düşüncesini savunan yaklaşımlar içerisinde bu öneriyi genel bir politika paketinin bir parçası olarak değerlendirenlerin yanı sıra, tek ve temel bir

uygulama olarak mevcut pek çok uygulamanın yerini alabilecek bir öneri olarak değerlendirilenler de bulunmaktadır. Türkiye’de temel gelir düşüncesini savunan isimlerden biri olan İnsel, temel gelirin bu öneriyi aşan bir politikalar bütünü için aracı olarak ele alınması gerektiğini öne sürmektedir. İnsel’e göre; vatandaşlık geliri fikri, asgari gelir hakkının, ne bireysel ne toplumsal himmete, ne de salt yoksullukla mücadeleye indirgenmiş bir araç olarak tanımlanması demektir. Bu proje kişilerin piyasa toplumunun acımasız çarkına karşı insanların asgari yaşam güvencesine dayanarak karşı durabilmelerini sağlayan bir toplumsal-siyasal dayanışma ve özgürleşme aracıdır (İnsel, 2007: 49). Vatandaşlık geliri sadece yoksullukla mücadelenin aracı değil, onu da içeren ama onu aşan bir siyasal projenin parçasıdır (İnsel, 2007: 48). Yine temel gelir savunusunun önemli isimlerinden biri olan Guy Standing de bu uygulamanın, bütünlüklü bir sistem oluşturabilecek bir şekilde diğer kurumların ve sosyal politikaların üzerine oturulabilecek bir sosyal taban olarak kurguladığını ifade etmektedir (2007: 30). Bu bakış açısına göre temel gelir; bireysel ve eşit olmalı, ayrıca engelli ya da zayıf olup özel ihtiyaçları olan kişilere ilave yardımlar yapılmalıdır. Voulo ise benzer biçimde yetersiz düzeyde verilen gelir sorununu azaltmak ya da bunu önlemek için acil bir ihtiyaç olarak tanımladığı temel gelirin, izole edilmiş bir politika olarak uygulanmaması gerektiğini belirtmektedir (Voulo, 2008: 25).¹⁸ Bunun yanında temel gelirin bazı uygulamalar hariç tüm sosyal yardımların yerini alabileceğine dönük öneriler de öne sürülmektedir. Bu düşüncüyü savunanlardan biri olan Beer; temel gelir uygulamasının liberal serbest piyasa ekonomisi içerisinde yaşama geçirileceğini hatırlatmakta ve bu durumda temel gelirin tüm sosyal yardımların (ücret ilişkili işsizlik ve sakatlık sigortaları hariç) yerini alacağını ifade etmektedir.¹⁹ Zira temel gelir; kar, ücret gibi diğer gelirlere ekleneceğinden vatandaşların daha rahat koşullarda yaşamasını sağlayacaktır (Beer, 2000: 48). Buradaki farklılaşma, sosyal politikayı, ikame edici ya da tamamlayıcı olarak önerilen politikaların, refah devletinin krizine dönük kavrayış üzerinden şekillenir. Zira krizi, refah devletinin iktisadi ve toplumsal maliyetini öne sürerek gerekçelendirenler, mevcut piyasa eğilimlerine tam uyum sağlayacak bir temel gelir uygulamasının ancak süre gelen sosyal politikaları ikame etmesiyle mümkün olabileceğinde ısrar ederler. Refah devletinde krizi neoliberal programların içerdiği geniş piyasalaştırma hamlelerinin sonucu olarak kavrayanlar ise temel geliri daha geniş bir sosyal politika paketinin bir parçası olarak mümkün ve anlamlı bulurlar. Bu durum temel gelirin somut uygulamalarına dönük önerilerde de kendini göstermektedir.

Bazı yaklaşımlar temel gelirin iş ve gelir durumu gibi bir koşula bağlanması gerektiğini söylemekte ve bunu “karşılıklılık” ilkesine bağlamaktadır. Buna karşın bazı yaklaşımlar ise, koşulsuz temel gelir fikrini savunmaktadır. Koşulsuz temel

gelir; zenginlik-yoksulluk gibi kategorileri dikkate almamakta; her vatandaşa verilmekte; ayrıca herhangi bir işte çalışmaya bağlı olmadığı gibi bir iş bulma garantisi de içermemektedir (Groot ve Veen, 2000: 13). Koşulsuz temel gelir ile hem sosyal adalet ve güvence açısından belirli bir düzey yakalanacağı hem de bu güvence üzerine kurulmuş bir toplumda bireyler için çok daha geniş bir özgürlük alanının sağlanacağı düşünülmektedir. Parijs'e göre koşulsuz temel gelir, "siyasal bir topluluk tarafından kendi üyelerine bireysel bazda ve herhangi bir koşul olmaksızın yapılan ödeme" olarak tanımlanmaktadır (Parijs, 1992: 3). Raventos'a göre de temel gelir; seküler, koşulsuz ve evrenseldir (Raventos, 2007: 10). Temel gelirin toplumsal cinsiyetten, etnik kökenden, gelir düzeyinden, cinsiyet yönelimlerden, dini seçimlerden bağımsız olması demokrasi açısından önem taşımaktadır (Raventos, 2007: 19).

Koşulsuz temel gelire ilişkin yaklaşımlar; bu ödemeyi yapacak kurumsallık ve ayrıca ödemelerin nasıl finanse edileceği konusunda da farklılaşabilmektedir. Genel olarak bakıldığında koşulsuz temel gelire ilişkin ödemeyi yapacak siyasal topluluğun ulus devlet olması şart koşulmamaktadır. Ulus-altı veya ulus-üstü herhangi bir siyasal topluluk bu ödemeleri yapabilecektir. Buna göre temel gelir sadece ulus devletler değil, ulusüstü politik yapılar ve yine sivil toplum örgütleri tarafından da fonlanarak uygulanabilecektir. Temel gelirin finansmanında genellikle vergilendirme esas alınsa da sahip olunan doğal kaynakların gelirlerinden oluşan bir fonlama yapılabilmektedir (Davutoğlu, 2011: 213). Temel gelirin dünyadaki tek uygulama örneği olan Alaska'da mevcut petrol kaynaklarından elde edilen gelirin bir kısmı fonda toplanmakta ve bu kaynak vatandaşlara temel gelir olarak dağıtılmaktadır.²⁰ Ancak Raventos, Alaska'daki temel gelir uygulamasını özellikle finansman açısından, teorik ve politik anlamda tatmin edici bir örnek olarak görmediğini ifade etmektedir (Raventos, 2007: 13). Burada temel gelirin finansman kaynağının istikrarının kısmen piyasa dengelerine bağımlı kılınmasından duyulan tereddüt (fonlar ve finansal piyasaların değişkenliği) etkili gibi görünmektedir. Koşulsuz temel gelirin finansmanının, temel gelirin metadışlaştırma ve piyasa bağımlılığı ilişkisine dair beklentilere bağlı olması, finansman tartışmalarını belirleyen temel konu olarak ele alınabilir.

Temel gelirin finansmanı konusunda vergi düzenlemelerine ilişkin görüşler daha yaygındır. Parijs temel gelirin finansmanının vergiler aracılığıyla yapılmasını önermektedir (Parijs'ten aktaran; Koray, 2007: 38). Buna göre temel gelir; vergi mükellefi olanlardan geri alınmak koşuluyla verilmektedir. Yine Beer da Amerika Birleşik Devletleri örneğinde tüm sosyal yardımların (ücret ilişkili işsizlik ve sakatlık sigortaları hariç) yerini alacak bir uygulama olarak ifade ettiği politika önerisinde; temel gelirin mevcut vergilerin %10-15 oranında

yükseltilmesi ile finanse edilebileceğini ifade etmektedir (Beer, 2000: 48). Beer'a göre temel gelir; istihdam edilen kişileri vergilerin yükseltilmesi nedeni ile biraz zorlayabilir, ancak ona göre hem teorik hem ampirik çalışmalar; marjinal vergi oranlarını artırılmasının gelirler üzerinden alınacak daha yüksek averaj vergi oranları ile dengelenebileceğini işaret etmektedir. Ayrıca Beer, vergi oranlarının artırılmasının temel gelir sayesinde ücretlerde yukarı doğru bir baskı yaratmayacağı ve dolayısı ile yatırım sermayesi ve üretken kapasitenin bundan etkilenmeyeceği de iddia etmektedir (Beer, 2000: 50). Türkiye'de temel geliri savunanlar, bu yaklaşımın özellikle mali olarak uygulanabilirliğine ilişkin çalışma ve araştırmalar yapmaktadırlar. Buğra ve Sınmazdemir bu politikanın mali açıdan uygulanabilir olduğunu ileri sürmektedir (Buğra ve Sınmazdemir, 2007). Ayrıca Işık ve Mert'in Antalya ili düzeyinde yoksulluk ve işsizlikle ilgili olarak istihdam/gelir garantisinin uygulanabilirliği konusuna ilişkin yapmış oldukları çalışmada da bu politikaların uygulanabilir olduğu sonucuna varmışlardır (Işık ve Mert, 2011: 73).²¹

Temel gelirin vergilerle finanse edilmesini savunan görüşlere göre; bu finansman yönteminin başka yan faydaları da olabilir. Voulo'ya göre gelir transferine ilişkin evrensel politikalar, yapılmak istenen mali reformlara da yardımcı olacaktır. Temel gelir öncelikle etkili mali kredilerle entegre edilerek vergi reformlarının gerçekleştirilmesine olanak sağlayacaktır. İkinci olarak da temel gelir, vergi reformlarının toplum içerisinde kabullenilmesinde önemli rol oynayacaktır (Voulo, 2008: 26).

Temel gelir önerisini savunan yaklaşımlar bu politikanın diğer sosyal politikalara göre daha az maliyetli olduğu vurgulamaktadır. temel gelir bürokratik maliyeti en düşük yöntemdir zira temel gelirden, yardımlardan yararlanacak hedef kitlenin tespitiyle uğraşmadığı için bu yöntem, bürokrasiyi azaltacak ve maliyetleri düşürecektir (Buğra ve Sınmazdemir, 2007: 95). Ayrıca temel gelirden herkesin alacağını kesinleştirmek idari açıdan daha kolaydır (Standing, 2009: 367). Finansman, vergilendirme ve bürokratik maliyet tartışmaları, aktarılanlardan görülebileceği gibi mevcut kapitalist piyasa koşullarını, sermaye birikim süreçlerini, bu süreçlerdeki aktörlerin yönelimlerini, devletin görece konumunu ve emeğin iktisadi-toplumsal-politik yönelimlerini verili ya da en azından belirli bir dengeye ulaşma eğilimiyle kavrar görünmektedir. Zira temel gelir savunuları büyük oranda hem piyasa entegrasyonunu gözetmeye hem de piyasanın eşitsizlik üreten yapısını tedricen de olsa değiştirmeye yönelik kavrayışların aynı anda ele alındığı bir bağlamda tartışılmaktadır. Temel gelire ilişkin eleştiriler ise bu bağlama oturtulabilir.

Temel Gelire Eleştiriler

Temel gelire ilişkin eleştirilerin, temel gelir ile mevcut sosyal koruma uygulamaları ile ilişkisi ve temel gelirin bunlara göre konumu üzerinde durdukları görülmektedir. Günümüzde vergi geliriyle finanse edilen eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal hizmet, konut gibi birçok kamu hizmetinin insanlara verilecek bir gelir garantisi ile ikame edildiği ve ortadan kaldırıldığı olası bir temel gelir uygulamasında, söz konusu hizmetlerin hemen hemen tamamıyla piyasa tarafından sunulması beklenecektir. Bergman'a göre kârlılık ve rekabetin baskınlığı nedeniyle "temel gelirle" bu hizmetleri belirli bir kalitede piyasadan karşılamak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle özellikle temel nitelikteki sosyal yardımlardan vazgeçilmesi bu alanda ciddi boşlukların oluşmasına neden olacaktır. Zira bu tür sosyal yardımlardan vazgeçilmesi halinde temel gelir uygulaması anlamsızlaşacaktır (Bergmann'dan aktaran Koray, 2007: 39). Temel gelirin bu hizmetleri karşılamada yetersiz kalması durumunda kişiler bu hizmetleri kendileri finanse etmeye çalışacak ve bu durum ortalama yaşam standardının düşmesini beraberinde getirecektir (Bergman, 2011: 9). Nitekim Yücesan ve Özdemir'e göre temel gelirin yetersiz kalması ciddi bir olasılıktır. Temel gelir hali hazırda -iktisadi krizlerden çıkış için sermaye stratejilerinden biri olarak- devalüasyon gibi ilkel birikim araçları sayesinde eriyip gidecek ve böylelikle mevcut üretim ilişkilerinde süregelen sömürü derinleşerek devam edecektir (Yücesan ve Özdemir'den aktaran Davutoğlu, 2011: 216). Burada merkezi konu bir gelir garantisinin eşitsizliğin üretiminin koşullarına yönelmekten çok tüketim kapasitesine yönelmesi ve esasında hali hazırda kamusal hizmetlerin parasallaşma eğilimi ile derinleşen eşitsizliğin yine parasal bir müdahale ile piyasa bağımlılığını derinleştirecek olmasıdır.

Roebroek temel gelir uygulamasının sosyal güvenlik, sosyal yardım gibi temel sosyal politika önlemlerini ikame etmesinin olumsuz sonuçlar yaratabileceği üzerine durmuştur (Roebroek'ten aktaran Akkaya, 2007a). Temel gelirin uygulanmasına dönük güçlü liberal eğilim, sermayenin mevcut eğilimleri ile uyumlu bir biçim altında temel geliri olası görmektedir. Aynı zamanda bu görüşün eğilimi eğitim, sağlık, konut gibi temel alanlarda yapılan sosyal yardımların piyasalaştırılması (sermaye eğilimlerine entegrasyon) yönündedir. Dolayısıyla temel gelir, bu güne kadar piyasa dışı kalmış pek çok sosyal politika konusunun piyasada alınıp satılan mal ve hizmetlere dönüşümüne güçlü bir zemin hazırlamaktadır (Roebroek'ten aktaran, Akkaya, 2007a). Devletin sosyal politika yönelimlerinin aşınması, başta sağlık ve eğitim olmak üzere tüm alanlarda yaşanacak piyasalaşmayla birleştiğinde; temel gelir, vatandaşın "eline bir miktar para sayılarak" bu ihtiyaçlarını satın alabilmesini sağlayacak bir araç olacaktır (Yücesan ve Özdemir'den aktaran Davutoğlu, 2011: 216).

Temel gelir uygulaması ile artacak kamu harcamalarının nasıl finanse edileceği ise bir başka tartışmalı alandır. Temel gelirin finansmanına ilişkin fon ile finansman, ulus üstü-ulus altı kurumların desteği gibi öneriler olsa da genel olarak vergi gelirleri ile finansman konusu öne çıkmaktadır. Vergilerle finanse edilecek bir temel gelir politikasında, finansmanın sağlanabilmesi için vergi gelirlerinin artırılması gerektiği açıktır. Oysa bugünkü koşullarda vergilerde artışın (özellikle sermaye gelirlerinde) hiçbir ülkede kabul edilir olmadığı söylenebilir. Örneğin vergi gelirin ABD’de ulusal gelirin yüzde 30’unu, İsveç’de ise yüzde 60’ını bulduğunu söyleyen Bergman, İsveç veya ABD gibi kişi başına gelirin yüksek olduğu ülkelerde temel gelir uygulamasının ulusal gelirin %15’ine denk olacağına, bugünkü vergi yükleri dikkate alındığında ise bunu karşılayacak düzeyde bir ek verginin olanaksız olacağına dikkat çekmektedir (Bergman’dan aktaran Koray, 2007: 39).²² Burada olanaksızlık yalnızca mali bir sorun olarak düşünülmemelidir. Ek ve önemli olarak ‘olanak’ mevcut sermaye birikim eğilimleri ve bu eğilimler doğrultusunda şekillendirilmeye çalışılan işgücü piyasasına ilişkin müdahaleleri içeren politik bir sorun olarak ele alınmalıdır. Zira sermayenin eğilimi, gelirlerinde vergi yükünün artmasını sınırlandırmak için güç ilişkisini kullanmak olacaktır.

Bergman’a göre çocuk yardımları, işsizlik sigortası, yaşlılık yardımları gibi pek çok aynı ve nakdi yardımı içeren mal ve hizmetlerin eşitlik açısından kritik bir konumda olmaları nedeniyle öncelikli ele alınmaları ve devlet tarafından finanse edilmeleri zorunludur. Söz konusu yardımların da hali hazırda vergilerle finanse edildiği düşünüldüğünde; temel gelir, içerdiği yüksek vergi oranları ile bu sistemde yaşayamayacaktır. Bu durumda temel gelir ancak sosyal refah devletinin ikame edildiği yerde uygulanabilir. Bergman bu iddiasını söz konusu mal ve hizmetlerin devlet tarafından vatandaşlara sunulduğu İsveç refah devleti modelinde açıklamaktadır. Buna göre; İsveç’de gayri safi yurtiçi hâsılanın %19’u ailelere yapılan ödemelere (yaşlılık yardımları, işsizlik ödemesi, çocuk yardımları gibi), %26’sı devletin sunduğu mal ve hizmetlere, %15’i ise yol vs. gibi sermaye yatırımlarına gitmektedir (Bergman, 2011: 6). Yani gayri safi yurtiçi hasılanın %60’ı devlet harcamalarından oluşmaktadır. İsveç’de gayri safi yurtiçi hasılanın %32’si önce bireylerin gelirlerine yansımakta ardından vergiler yolu ile geri alınarak bu mal ve hizmetlerin finansmanına aktarılmaktadır. Bu koşullarda bütçeye temel gelirin eklenmesi nakit ödemeler üzerinde çok fazla yük oluşturacaktır. Sadece nüfusun 20-25 yaş aralığına yapılacak bir temel gelir ödemesi bile gayri safi yurtiçi hasılanın %15’ine denk gelecektir. Dolayısıyla vergilendirme artacaktır ve nihayetinde bunun tolere edilmesi güç olacaktır (Bergman, 2011: 7). Böylece mevcut koşullarda sosyal mal ve hizmetleri ve nakit ödemeleri mi, yoksa temel geliri mi finanse etmek gerektiğine ilişkin bir

tercih yapmak gerekecektir (Bergman, 2011: 7). Şüphesiz Bergman'ın iddiaları temel gelirin iktisadi mantığına ilişkin ikna edici olmakla birlikte uygulamanın kapitalist iktisadi ve toplumsal düzendeki aktörler arasında eşitsizlik, işsizlik ve yoksulluk gibi konularda ortaklaşılabilir bir "rasyonalite" varsaymaktadır. Oysa daha önce ifade edildiği gibi aktörler arasında çıkar, güç, örgütlülük ve koşulları etkileyebilme ölçüğü açısından asgari bir ortaklık dahi bulunmamaktadır. Burada alınan konum, refah devletinin krizi konusunda sosyal politikayı ikame eden ve etkileri konusunda piyasayı talileştiren bir mantığa yaslanmaz fakat sosyal politikanın metadışlaştırma etkisi açısından güçlendirilebileceği bir piyasa entegrasyonunun aktörler açısından asgari bir ortaklık yaratabileceğini dolayısıyla daha rasyonel olacağını vurgular.

Bu vurgu üzerinden böylece, temel gelirin olası sonuçlarından biri olarak öne sürülen emek-sermaye çelişkisinde emek lehine bir eğilimin ortaya çıkacağı iddiası ele alınabilir. Zira mali sınırlılıklar ve olanaklar üzerinden yöneltilen eleştiri tek başına yeterli olmasa da bu olgunun, toplumsal sistem içindeki aktörlerin politik bir mücadele başlığı olduğunu bize hatırlatır ve temel gelirin emek lehine bir sosyal politikayı peşinen sağlayacağı beklentisini sorgulanır hale getirir. Koray'a göre temel gelir insani bir nitelik taşısa ve bazı sorunları çöze bile, bu uygulamayla küresel kapitalizmin hegemonyasını dönüştürmek mümkün değildir. Oysa bu hegemonya içinde yalnız emeğin değil, genel olarak insanın, toplumun, yeryüzünün ciddi kayıpları söz konusu olmakta ve bu kayıpların giderilmesi için ideolojik siyasal mücadelelere ihtiyaç bulunmaktadır (Koray, 2007: 40).

Bunun yanında Koray'ın vurguladığı politik gerekliliğin imkânı, temel gelir gibi politikalar ile insanların sürekli bir gelire muhtaç hale getirilmesi ile aşındırılacaktır. Sürekli bir gelire muhtaç hale getirilen kişilerin varlığı edilgen (itaatkâr) bir toplumsal kültürü besleyecektir. Talepkâr-etkin değil, kabullenmeci-edilgen bir yapının oluşması, hak ile lütuf-merhamet arasındaki ayrıma da işaret edecek, dahası ondan kaynaklanacaktır (Yücesan-Özdemir ve Kutlu, 2010: 375). Böylece esasında, temel gelirin hem gerçekleşme koşulları hem de toplumsal katılım yoluyla özgürleşme beklentisi açısından aynı toplumsal-siyasal gereklilikleri işaret etmesi, bu konulardaki taleplerin ilişkisine dair bir muğlaklık yaratmaktadır.

Sözü edilen muğlaklık kendisini belirli bir politikanın, sosyal hakların talep edilmesi ve uygulanabilmesi için hem koşul hem de amaç olarak varsaymasında ortaya çıkmaktadır. Bu durumda temel gelirin bir "hak" olarak tüm vatandaşlara tanınacağı ön görülmektedir. "Hak" temelli bir yaklaşımı hayata geçirmek için mevcut koşulların değiştirilmesi gerekirken, bu koşulların değişmesi

tanınan “hakkın” bir sonucu olarak vurgulanmaktadır. Dolayısıyla temel gelirin uygulanmasına dönük öncelikli olarak farklı aktörlerin politik bir programa, stratejiye ve eyleme sahip olması gerekecektir. Fakat kapitalist toplumsal ve siyasal sistemin mevcut durumu, anılan politik amaçların gereksindiği siyasal – toplumsal katılım kanallarına, özellikle emekçi sınıflar nezdinde büyük oranda kapalıdır. Böylece temel gelir ya ancak bütünlüklü bir politik programın parçası olarak koşulları değiştirmeye dönük bir eylemin parçası olabilir ya da tek aktörlü ve tek yönlü (devlet ve iktidar mekanizmasının bu hakkı “ikna olup” kendiliğinden tanınması) bir sürecin “yeni başlangıç beklentisinde” cisimleşen iyimserliği olabilir. Koray’a göre temel gelir; sosyal vatandaşlık anlayışının ve sosyoekonomik hakları da içine alan insan hakları anlayışının hayata geçmesi, siyasal ve ekonomik sistemin bu hakları hayata geçirecek bir değişime uğramasını gerektirmektedir. Oysa bugünkü egemen ideoloji ve sistem sosyo-ekonomik hakları yok sayan, bundan da ötede bireyi ancak piyasadaki karşılığı içinde değerlendiren bir nitelik taşımaktadır (Koray, 2007: 40). Bu durumda temel gelirin bir hak olarak nasıl tanınabileceğine ilişkin iktisadi sınır ve belirsizliklerin yanına politik bir belirsizlikte eklenebilir.

Daha önceki bölümde de ifade ettiğimiz gibi temel gelir yaklaşımı; refah devletinde sosyal politika uygulamalarının temelinde yer alan “çalışma odaklı” anlayışı eleştirmekte ve bu yaklaşımın eksikli bıraktığı alanların temel gelir uygulaması ile doldurulabileceği iddiasını taşımaktadır. Temel gelir yaklaşımında bu uygulama ile birlikte “çalışma odaklı” anlayıştan “hak odaklı” anlayışa geçileceği ifade edilmekte ve bu geçişin özellikle sosyal politikalar alanında çok ciddi bir çığır açacağı, tüm vatandaşlara verilecek koşulsuz temel gelir ile insanların çalışan-çalışmayan, zengin-yoksul gibi damgalamalara artık maruz kalmayacakları iddia edilmektedir. Fakat Koray, temel gelir uygulaması ile hak odaklı bir anlayışa geçileceği söylene de çalışma odaklı yaşamın getirdiği sosyo-ekonomik yapının, insan ilişkilerini etkilemeye devam edeceğine işaret etmektedir. Temel gelir olsa da olmasa da çalışan ve çalışmayanlar arasında bir statü farkı olacaktır. Koray’a göre “bu uygulama ile çalışma odaklı bir toplum ve değerler sistemi içinde iş bulup çalışmayanların ‘zavallılığını ve dışlanmışlığını’ ne ölçüde ortadan kaldıracığı” konusu bir soru işareti doğurmaktadır (Koray, 2007: 39). Önerilen temel gelir hakkının her vatandaşa uygulanması durumu söz konusu olsa da ve bu yanı ile başka uygulamalara kıyasla kişileri küçük düşüren/aşağılayan bir tarafı olmasa da, kişiler arasında belirli bir ayrımın varlığını koruyacağı söylenebilir. Her şeyden önce düşük gelirle yaşamak durumunda olanlar ile yüksek gelirle yaşayanlar arasında mutlak bir fark vardır. Koray’a göre, bugün işsizlik sigortasıyla yaşayanların içinde bulunduğu durum, toplumla aralarındaki sağlıksız ilişki, onlara yönelik suçlayıcı argümanlar

göz önüne alındığında temel gelir uygulamasıyla bunların çözülebileceği iddiası epeyce kuşkulu gözükmektedir (Koray, 2007: 39). Ayrıca temel gelirin toplumdaki ikilikleri kaldıracağı, bu anlamda belli bir eşitlik yaratacağı iddiaları, temel gelirin kendisinin yeni ikilemler doğurma ihtimali olduğu argümanı ile eleştirilmektedir. Koray'a göre; temel gelir ile işsiz olup bu gelire bağlı olarak ayakta duranlar ile çalışanlar arasında yaşanan/yaşanacak bir ikilem söz konusu olabilecektir (Koray, 2007: 39). Dolayısıyla toplumsal dışlanma probleminin temel gelir ile ortadan kalkacağını beklemek doğru olmayacaktır.

Yukarıda anılan beklentinin bir parçası olarak temel gelirin aynı zamanda 'işe, eşe veya devlete' bağımlılığı azaltarak, bireysel otonomi arttıracığı ve siyasal katılımı yükselterek demokrasiyi güçlendireceği vurgulanmaktadır (Patemann'dan aktaran Koray, 2007: 40). Bazı eleştiriler, temel gelirin bu "eşitlik" vurgusuna özellikle de cinsiyet eşitliği vurgusuna şüpheyle yaklaşır. Zira kadın-erkek eşitliğini sağlayacağı öne sürülen bu uygulama ile tam tersi biçimde, kadınlar açısından eşitsizliği perçinleyecek koşullar pekâlâ ortaya çıkabilir. Yani temel gelir mevcut toplumsal koşullarda çalışmama durumunu teşvik ederek kadınları tekrar eve yönlendirecek ya da kadına yönelik hane içi işlevlerle sınırlı ve tanımlı bir cinsiyet kavranışının hem sürdürülebilir hem de meşrulaştırılabilir maddi temeli olarak işlev görebilecektir. Böylece temel gelir, kadınların toplumsal yaşamda daha önemli görevler üstlenmesini engelleyen bir "sus payı" haline gelecektir (Robeyns, 2000: 134).

Değerlendirme

Eleştirilere göre refah devleti sosyal güvenceyi devlet merkezli tanımladığından ve kurumsal yapılarla özdeşleştirdiğinden, bu alanların dışında kalan süreçlerin gelişimine karşı etkisiz kalmıştır. Özellikle kapitalizmde yaşanan dönüşüm ile birlikte refah devleti uygulamalarının sosyal risklerde yaşanan farklılaşmayı ve çeşitliliği kapsayabilecek bir esnekliğe sahip olmadığı vurgulanmaktadır. Çünkü geleneksel refah devleti sosyal güvenlik hizmetlerinin sunumunda sosyal risklerin standart ve kolektif yapısına dayanarak ya da bunları kolektifleştirerek; herkesin genellenebilecek belirli risklere karşı korunmasını sağlayacak hizmet biçimleri ortaya koymaktaydı. Oysa bugün ne refah devletinin üzerinde yükseldiği ekonomik denge mevcuttur ne de bunlardan kaynaklanan standart riskler bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyal risklerin çelişkili biçimlerde ortaya çıkması refah devletinin geleneksel standart sosyal risk anlayışı ile uyumsuzdur (Balcı, 2007).

Burada ifade edilen iddialara iki temel itiraz geliştirilebilir. İlk, sosyal riskleri kolektifleştirerek genelleştirme eğilimi, belirli bir refah devleti modeline özgü

değildir. Daha önce ifade edildiği gibi sosyal risklerin belirlenebilir ve dolayısıyla kontrol edilebilir olduğu fikri insanın toplumsal 'kaderine' hükmedebileceğine ilişkin tarihsel sürecin ürünüdür. Bu süreç ise kapitalist iktisadi ve toplumsal sistemde yaşanan dönüşümler, sınıfsal ve politik ulusal/uluslararası çatışmalar, iktisadi ve politik krizler neticesinde çeşitli refah rejimleri ve refah devleti modelleri ile sonuçlanmıştır. Dahası, sınıf mücadelelerinin zorlamalarının olmadığı durumda, "refah devleti benzeri bir toplumsal uzlaşma rejiminin ortaya çıkmayacağı" (Özbek, 2007: 44) rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla refah devleti, bu süreçlerin özgül bir ürünü olarak ele alınmadığında ve refah devletini oluşturan sürecin aktörleri bu süreç içinde konumlandırılmadığında, sosyal riskleri ve belirli toplumsal kesimleri kapsayamama sorunu 'bir devlet biçiminin uygulama problemlerine' indirgenmiş olmaktadır. Aslına bakılırsa, refah devletinin oluşumu kapitalist bağlamından koparıldığında sosyal politika "devlet merkezli kurumsallıklarla" özdeş gibi görünmektedir. Ayrıca belirli sosyal riskleri kapsam dışı bırakma, risklerin "genellenebilir" kılınmasından kaynaklanan bir sorun olmaktan ziyade kolektif-kamusal olanın içerik, kapsam ve hedeflerinin kapitalist toplumsal sistemdeki sınıfsal ve politik aktörler (güç ilişkileri) tarafından hangi oranda ve nasıl belirlendiği ile ilişkilidir. Zira piyasanın kârlılık ihtiyacı her durumda sosyal politikanın kamusal örgütlenmesinden daha sınırlı bir koruma vadetmektedir. İkinci olarak, a-tipik istihdam, esnekleşme, işsizlik ve yoksulluk, hali hazırda neoliberal iktisadi ve politik programın sonuçlarıdır. Refah devleti ile somutlanan dönemde, toplumsal meşruiyetini kuvvetlendiren kamusal yararın önceliği anlayışının, 'küresel rekabetin gereklilikleri' anlayışı ile ikame edilerek sosyal politika alanının daraltılmasında, aynı neoliberal dayatmalar temel rolü oynamıştır. Daha önce de vurgulandığı gibi, sürekli artan ve farklılaşan sosyal risklere yanıt verememe zaafı öncelikle, başlı başına bir modelin (refah 'devleti') içsel işleyiş sorunlarında değil bağlamın yapısında ve süreçlerinde aranmalıdır. Burada itiraz edilen iddiaların, temel gelir önerisinde de doğal olarak bir yansıması bulunmaktadır. Refah devleti yukarıda anılan bağlamda "devlet merkezli" ele alındığından, temel gelirin bir sosyal hak olarak tanınmasının başlı başına bir güvence sağlayabileceği varsayılmakta ve diğer sınıfsal-politik aktörlerin rolü tâlileştirilmektedir. Zira temel gelir gibi nakdi bir sosyal yardıma sınıfsal ve politik güç dengelerini çalışanlar lehine dönüştürebilecek (Wright, 2007; Van Parijs, 1992) bir kudret atfedilmesi de yine bu anlayış ile ilişkilidir. Aynı anlayış, paternalist ilişkiler, toplumsal hiyerarşi ve özgürlük sorunu boyutlarında da benzer sonuçlar çıkarmaktadır.

Geleneksel refah devleti anlayışı sosyal politikayı paternalist eğilimlere açık hale getirdiği vurgusuyla eleştirilmektedir. Buna göre sosyal yardımların tek sağlayıcısı olarak devlet, bireyleri politik iktidara bağımlı hale getirebilecek

güçlü bir eğilim barındırmaktadır. Diğer bir deyişle bireyler, aldıkları yardımların siyasal otoritenin sürekliliğine bağlı olduğunu düşüneceklerdir ve aynı zamanda politikacılar bu düşünceyi destekleyecek bir anlayışla hareket edeceklerdir. Sonuç olarak bu ilişki biçimi bireylerin politik özgürlüğünü kısıtlayıcı bir etki yaratacaktır zira yardımı dağıtan otoriteye itaat maddi gelirin sürekliliği için bir garanti haline gelecektir.

Temel gelir ise 'herkese tanınmış bir sosyal hak' olması nedeniyle paternalist politik ilişkileri dışlayan bir üstünlüğe sahip niteliklerle donanmış kabul edilmektedir. Fakat burada hala paternalist ilişkilerin nasıl aşılacağı belirsizdir. Zira temel gelir ödemesini gerçekleştirecek kurum devletin bir parçası olduğunda siyasal otoriteye bağımlılık, paternalist biçimde yeniden üretilebilecektir. Çünkü ödemelerin başında devleti kontrol eden bir güç olacaktır. Bunun yerine temel gelir devletle bağı olmayan ulusal ya da uluslararası özerk kurumlar aracılığı ile ödendiğinde de durum farklı değildir. Bu durumdaki varsayım, böylesi bir kurumun politik çıkar ilişkilerinden bağımsız olabileceği anlamını taşımaktadır. Fakat bu oldukça sorunlu bir yaklaşımdır çünkü hem paternalist ilişkileri yalnızca politik kurumsallıkların biçimiyle sınırlamaktadır hem de sosyal politikanın siyaset, ekonomi ve ideoloji düzlemlerinde sergilediği karşılıklı ilişkiyi gözden kaçırmaktadır. Böylelikle aslında sosyal politikaların oluşum, gelişim ve gerçekleşme süreçlerinde vuku bulan sınıfsal, politik ve ideolojik mücadeleler devlet kurumlarının tek yönlü uygulamalarına indirgenmiş olmaktadır.

Temel gelir önerisinin toplumdaki sınıfsal ve siyasal hiyerarşiyi dönüştürebilecek ya da bu dönüşümün yollarını açacak bir potansiyel taşıdığı iddiası da abartılı görünmektedir. Sıkça vurgulandığı gibi çalışanlar ve yoksullar aleyhine koşullar ve eğilimler içeren toplumsal sistem, politik, ideolojik ve ekonomik ilişki, mekanizma ve aktörlerin çatışmalı bir bileşimidir. Bu yapıda anlamlı bir değişim, toplumsal katılım ve belirleme, örgütlenme ve inisiyatif kullanabilme anlamında tüm siyasal hakların da köklü biçimde geliştirilmesi koşuluna bağlıdır. Fakat temel geliri savunan kesimler arasında liberal yaklaşımların yaygınlığı ve güçlü politik etkisi, bu önerinin –olası bir uygulama durumunda- büyük oranda gelir güvencesi ile sınırlı tutulmaya çalışılacağını göstermektedir. Bu anlamda temel gelir önerisi, ancak başka eşitsizliklere karşı bir programla birlikte savunulduğunda etkili olma ihtimali kazanacak ve iddia edilen dönüştürücü işlev önemsizleşecektir zira öncelik artık hak temelli bir sosyal politikanın zorlanabileceği koşullar için politik bir program ihtiyacına geçecektir. Aynı zamanda bireylere sunulan temel gelir, belirli biçimlerde hesaplanarak verilecektir ve bu hesaplamaların niteliğinin tek başına bir "ekonomik rasyonel"²³ iddiasına dayanacağı -enfasyon ve yoksulluk sınırı ölçümlerinde ideolojik tercihlerin etkisi açık olsa bile- ortadadır. Dolayısıyla toplumsal ihtiyaçların kamusal güvence ve örgütlenmesi, bireylere

verilecek temel gelir garantisi karşılığında ikame edildiğinde bu, ihtiyaçların piyasa tarafından sunulmasını zorunlu kılacaktır. Fakat ifade edildiği gibi anılan ihtiyaçların tek başına temel gelirle nitelikli biçimde piyasadan karşılanması mümkün değildir. Dahası temel gelir ile bu hizmetleri karşılayamayan kişiler kendileri finanse etmeye çalıştıklarında yaşam standardının düşme eğilimi artacaktır (Bergman, 2011: 9). Böylece temel gelirin toplumsal bir dönüşüm yaratma potansiyeli, mevcut güç ilişkilerinin niteliği yanında artan piyasa bağımlılığı ile sakatlanmış olacaktır.

Sonuç

Temel gelir düşüncesi hem geleneksel refah devletine ve onunla özdeş kabul edilen anlayışlara hem de güncel sosyal politikada etkili olan neo-liberal eğilimlere eleştirel yaklaşan içeriğiyle geleneksel kabul edilebilecek sosyal politika anlayış ve itirazlarının zaafalarını taşıymıyormuş gibi görünmektedir. Fakat bu içerik aynı zamanda (yukarıda tartışılan başlıklarda olduğu gibi) birbirini çelen, dışlayan ve hatta geçersizleştiren anlayış ve önerilerin aynı çatı altında barınmasını mümkün kılan bir muğlaklık yaratarak, temel gelir önerisinde ciddi bir zaafa dönüşmektedir. Zira bu zaaf vasıtasıyla temel gelir (daha önce ifade edilen iç farklılıkları baki olsa da), hem liberal hem de sol liberal (ütopik sol) görüşler tarafından savunulabilmektedir.

Tartışıldığı biçimiyle her iki yorumun çıkış noktası ve gerekçeleri birbirinden farklı görünse de temel gelir önerisinde bir biçimde buluşmaları, temel bir ortaklıkla ilişkilidir. Bu ortaklık, temel gelirin, eşitsizliğin toplumsal üretiminin koşullarına yönelmekten (kapitalist sınıf ilişkilerinin temel işleyişi) ziyade muhafazakâr ya da reformist biçimlerde bir “piyasa işleyişiyle entegrasyon” yönelimi taşımasıyla ilişkilidir. Bir tarafta uyum iddiası piyasadan sosyal politikaya doğru zorlanırken bir diğer tarafta sosyal politikadan piyasaya doğru zorlanır²⁴. Burada eşitsizlik, tüketim alanının sınırlarında kalır ve bu alandan kalkarak eşitsizliğin üretiminin toplumsal kaynaklarında yaşanabilecek bir dönüşüm beklentisi ve iddiasına yaslanır. Bir diğer ifadeyle kişilerin piyasa kapasitelerinin artırılması ciddi toplumsal dönüşümler için yeterli görülür.

Refah devleti ile birlikte sosyal politika anlayışına yerleşmiş olan sosyal risk, sosyal güvence, eşitlik ve adalet anlayışlarının, temel gelir önerisini de içeren politik programların ikame edici ya da tamamlayıcı konumlarıyla doğrudan ilişkili kriz tartışmaları ile birlikte tedavülenden kalkabileceğini düşünmek doğru olmayacaktır. Sosyal politika ilkeleri ve kavramsal izleği belirli bir değişime işaret etse de refah devleti uygulamaları ile özdeşleşmiş sosyal politika biçimleri, o biçimlerin kendisi aşan bir içerik taşımaktadır. Bu içerik, eşitlik-

özgürlük arayışının belirli dönemlerinde çatışma ve pazarlık süreçleriyle belirlenmiştir. Piyasa ilişkilerine bağımlılığın azaltılmasında kamusal ve kolektif müdahalelerin önceliği, sosyal hakların siyasal haklarla taşıdığı bütünlük ve güçlü bir eşitlik anlayışının özgürlükleri geliştirici etkisi gibi önemli vurgular, refah devleti uygulamalarının vücut bulmasında; belirli sosyal politika ilkelerine dönüşmesinde ve bugün daha eşit ve özgür bir toplum arayışında ilerlemek için gerisine düşülemeyecek bir sınır olarak kavranmasında önemli bir konuma sahiptir. Sonuçta refah rejimlerinin en önemli özelliği olan metadışlaştırma etkisinin geriletildiği ve yeniden her alanı metalaştırmaya doğru gelişen günümüzün sosyo-ekonomik eğilimleri içerisinde, temel gelir ile bireyleri istedikleri şeyleri “satın alma” özgürlüğünden, ihtiyaç duyulan birçok şeyin “satın alınmasına” gerek olmadığı bir toplumsal eşitlik ve özgürlüğe özendirmek daha önemli görünmektedir.

Bu çalışmada refah devletinin temel özelliklerinin belirlenmesi, refah devletinin krizinin bu özellikler üzerindeki etkisinin tartışılması ve nihayet temel gelir düşüncesinin anılan tartışma içerisinde çözümlenmesinde temel hedef, sosyal politikanın politik kabul ve eğilimlerden “zorunluluklar” türeten yapısına vurgu yapmaktır. Zira temel gelir önerisinin içerdiği iddialarla her durumda ulaştığı nokta, önemli oranda, refah devletinin altında yatan düşünsel ilkelerin ve refah devletinin krizi tartışmalarında sorgulanan kavramların özgül tarihsel bağlamlarıyla ilişkisini zayıflatan bir konum olmaktadır. Bu ilişkinin zayıf bir biçimde kurulması ise temel gelir önerisinin, sosyal politika ya da her hangi bir toplumsal dönüşümde kapsamlı iktisadi, politik ve toplumsal mücadelelerin yerine geçmesiyle sonuçlanmaktadır. Buna karşı, hiyerarşik olarak bölünmüş bir toplumdaki (sınıfsal) eşitsizliğin üretildiği koşulların ve sosyal risklerin kontrolünde ya da ortadan kaldırılmasında kamusal/kolektif çözüm arayışlarının, çeşitli gelir desteği biçimlerinin sağlayacağı kısmi imkânlarla göre üstünlüğünde her durumda ısrar edilmelidir. Bu düşünce de elbette kendi içinde tartışmaya açık kimi varsayımlara sahiptir. Fakat Badio’nun (2011) ifade ettiği gibi, matematikteki “Fermat teoremi” formüle edilmişinden yaklaşık 300 yıl sonra İngiliz matematikçi Wiles tarafından gerçek anlamda ilk kez tanıtlanmıştır. Bu tanıtılmaya kadar ardi ardına birçok tanıtılma girişimi olmuştur ve bu tanıtılma girişimleri problemin kendisini çözmesinde de uzun erimli matematik çalışmaları için birer başlangıç noktası oluşturmuşlardır. Yani 300 yıl boyunca tanıtılmadan kalan hipotezi bir tarafa bırakmamak son derece önemli sonuçlar doğurmuştur ve matematik disiplinini zenginleştirmiştir (s.11). O halde sosyal politika alanında belirli ilkelerin feyz aldığı varsayımları sürekli tartışmak ve gündemde tutmak; temel gelirle ikame etmeyi önermekten daha doğru olacaktır. Zira gösterilmeye çalışıldığı gibi bu öneri, nedenden çok semptomaya yönelmesiyle ve “esas olarak

sosyal riski önleme ve dolayısıyla piyasa ekonomisini sürdürülebilir kılmanın araçları” (Özbek, 2007: 44) olarak işlemeyle, piyasalaştırmayı sınırlandırmak yerine teşvik eder. Aksine ihtiyaç olan eşitsizliğin toplumsal üretimini oluşturan ilişkileri kalıcı bir biçimde ortadan kaldırabilme perspektifiyle, bu varsayımları aşacak pratikleri geliştirme çabasıdır.

Sonnotlar

¹ Temel gelir önerisi son zamanlarda bazı ülkelerde gündeme alınan bir tartışma olmuştur. Bunun dünya ölçeğinde kriz tartışmalarının yeniden yoğunlaştığı bir zamana denk gelmesi tesadüf olmasa gerektir. Bkz. <http://basicincome.org/news/2017/03/israel-government-plans-research-idea-basic-income/> ve https://www.theguardian.com/society/2017/feb/19/basic-income-finland-low-wages-fewer-jobs?CMP=share_btn_tw

² Bu çalışmada temel gelir ifadesini kullanmak tercih edilmiştir.

³ Çalışmada refah devleti kavramı, ‘sosyal devlet’ ya da ‘sosyal refah devleti’ kavramları yerine tercih edilmiştir. Esasında aynı anlamları taşıyan bu kavramlar arasında refah devleti kavramının tercih edilmesi, bu kavramlar arasında kuramsal bir farklılığa atfen yapılmamıştır. Her ne kadar eşitsizliğin derinleşmesini sınırlandırma amacıyla yeniden dağıtım mekanizmalarının örgütlenmesini ‘refah devletine’ ve toplumsal sınıfların “sosyal entegrasyonunu” içeren reformları ‘sosyal devlete’ hasreden bir kavramsal ayrıma rastlansa da (Kara, 2004: 22) buradaki tercihin nedeni; sosyal politikada dönüşüm ve temel gelir tartışmalarının ilişkisini kuran kriz tartışmalarının ‘refah devletinin’ krizi olarak anılmasıyla ilişkilidir. Zira anılan ayrımın “kuramsal dayanaktan yoksun” (Kara, 2004: 22) olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca bu konuda ve ilişkili konularda daha detaylı bir çalışma için (Kara, 2004)’e bakılabilir.

⁴ Literatürde “refah kapitalizmi” yerine daha çok “refah devleti” kavramının tercih edilmesinin de böylesi bir yorum farklılığı ile ilişkisi kurulabilir. Refah kapitalizmi kavramı belirli bir sürekliliği çağrıştırırken, refah devleti kavramı belirli bir kopuşu çağrıştırır görünmektedir.

⁵ Burada, *tempting fate* deyimini kelimesine çevrildiğinde, tempt; baştan çıkarmak anlamına gelirken fate; kader anlamına gelmektedir. Dolayısıyla tempting fate; kaderi baştan çıkarmaya çalışmayı ifade eder. Kader ya da bizdeki deyişle alın yazısı, her insan için tanrı tarafından belirlenmiş bir yaşamı ifade ettiğinden aslında baştan çıkarılmaya çalışılan tanrının kendisidir. Böylece insan, tanrının çizdiği geleceği, onu baştan çıkarıp öğrenmeye çalışarak, tanrıyı egemen/hükmeden konumundan indirmek ve özgürlüğünü (kendi kaderine hükmetmek) kazanmak istemektedir. Tanımı gereği tüm insanlardan üstün olan, sonsuz ve ölümsüz tanrıyı baştan çıkarmaya çalışan bir faniye (insana), doğal olarak “şansını fazla zorladığı” ya da “şansına fazla güvendiği” uyarısı yapılacaktır.

⁶ Şüphesiz sosyal risklerin kontrol edilebileceğine dair düşünce ve pratikler, riskin kaynağını ve niteliğini tanımlamaya dair tartışmalarla iç içe düşünülmelidir. Tanımın müdahaleyi belirlediği gerçeğinden yola çıkıldığında, sosyal risklerin toplumsal öznelerin ilişki ve eylemlerine dışsal ya da bizzat bu ilişki ve eylemlerden yola çıkarak tanımlanmasının farklı müdahale ve sonuçlar yaratacağı açıktır. Sosyal politika anlayışında risk kavramının ele alınışı bu nedenle son derece hayati bir konum işgal eder. Bu bağlamda Beck'in "Risk Toplumu" kavramlaştırması, hem modern sosyal politikaya hem de sosyal politikanın dönüşümüne ilişkin yalnızca tanımlamaları değil; müdahaleleri belirleyen tanımlamalar üzerindeki mücadeleyi yansıtmalarıyla birlikte düşünülebilir. Zira en genel anlamda risk toplumu, sanayi kapitalizminin ürettiği kurumsal yapılara ve bunların varlık koşullarına bağlı olarak tanımlanmış belirli bir risk kavrayışına yaslanan politikaların; toplumsal, politik, iktisadi, çevresel ve teknolojik değişimler karşısında sürdürülmesi vasıtasıyla bizzat belirsizliğin üretildiği toplumsal durumu ifade eder. Bu anlamda daha kararların alınmasından başlayan bir süreçte riskler yaygınlaştırılırken, risklerin kontrolünden ziyade toplumsal olarak kabul edilebilir kılınmasıyla sınırlı ve yeniden tanımlanmış bir modernlik durumu ortaya çıkmıştır (Beck, 1994; 2000). Buradan hareketle, risk toplumu yaklaşımında geliştirilen modern sosyal politika eleştirisinin mantığının; refah devleti ve neoliberalizmin ötesinde tanımlanan "Üçüncü Yol" yaklaşımının refah devleti eleştirileriyle örtüştüğü vurgulanmalıdır. Zira bu eleştiri refah devletini, standartlaştırılmış bir sosyal risk tanımına bağlı kalarak tekrar ettiği kolektif müdahale biçimleri nedeniyle, çeşitlenen ve karmaşıklaşan toplumsal sorunlar karşısında yetersiz kalmak bir yana; sorunları derinleştirmekle malul görmektedir (Giddens, 2000). Burada, risk kavramı üzerinden aktarılan yaklaşımların, sınırlı bir biçimde ele alınması, refah devleti eleştirilerinin belirli başlıklar halinde toparlanmasına öncelik verilmesiyle ilişkilidir. Daha detaylı bilgi için anılan kaynaklara bakabilir.

⁷ Bu paradoksal ifade küreselleşme olarak isimlendirilen sürece atfedilen niteliklere bir gönderme biçiminde ele alınabilir. Zira bu süreç hem muazzam bir hareketlilik (sermaye hareketi) hem de bu harekete zorunlu bir uyum (küresel rekabetin gereklilikleri) retoriğiyle gerekçelendirilmektedir.

⁸ Bkz. Saad Filho ve Johnston (2015); Harvey (2015).

⁹ Esasında bu 'anlam', küreselleşme mevzusunda 'kaçınılmazlığı' devreye sokarak, iktidarların her türlü politik tasarrufunun imkânsız hale gelmesi ve sorumluluğun belirsizleşmesi manasını taşır. Fakat örneğin konu, işgücü piyasasında emek maliyetlerini düşürecek devlet teşviklerine geldiğinde, birden bire kapsamlı bir politik tasarruf ve sorumluluk, küresel sermaye hareketlerinin 'ivmesini' artırma 'zorunluluğunun' parçası haline gelir.

¹⁰ "Mutlak bir dönüşümden" kasıt küreselleşmenin bütün sosyal harcamaların tedricen kısılmasına ve tamamen tasfiyesine yönelik bir eğilim yarattığıdır. Bu düşünce küreselleşmenin etkisine dönük görüşlerden bir tanesidir. Farklı eğilimlerin genel bir sınıflandırması için bkz (Alcock, May ve Rowlingson, 2011: 555-563)

¹¹ Egemen politik pratiklerin birçoğunda serbest piyasanın “özgürlükçü” ve “doğal düzenleyici” yapısına dair *felsefi ve etik* bir kabul paylaşılmaktadır.

¹² Bu yaklaşım, vatandaşlık statüsüne atıfla, asgari bir gelire sahip olmayı temel bir “vatandaşlık hakkı” olarak tanımlamaktadır. Temel gelir politikasının amacı; genel olarak bireyin gelirinin, nedeni ne olursa olsun, en temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli düzeyin altına düşmesini önleyecek bir devlet garantisi sağlamaktır (Işık ve Mert, 2011: 56).

¹³ Burada neo-Marksizm ismi altında anılan yazarların öznel konumları, Marksizm’deki konumları ve Marksizm’e göre konumları kanımızca ilişkili biçimde tartışılabilir. Burada bir Marksizm tartışması yürütülmediğinden neo-marksist ifadesi anılan yazarların Marksizmle bir biçimde kurdukları ilişkiye atıfla yalnızca yüzeysel bir isimlendirme olarak düşünülmüştür.

¹⁴ Standing’e göre; “...temel gelir düşük bir miktarda olduğu, size sadece temel bir güvence verdiği için daha rasyonel seçimler yapmanızı sağlayacaktır. İnsanların %99’u temel bir güvenceyle yetinmeyecektir. Daha iyisini yapmak isteyecektir. Bu da aynı zamanda bize kendi vaktimizi daha fazla kontrol ettiğimiz hissini verecektir. Böylece hayatımız boyunca yapmak istediklerimiz hakkında daha iyi düşünüp daha verimli yaşayacak, hayatımızı daha dengeli bir şekilde idame ettirip çalışan bir vatandaş olma yönünde uzun vadeli bir ilişkiye sahip olacağız.” (Standing, 2007: 33) Fakat burada kanımızca, sınırları müphem serbest piyasanın, bireyin kontrolüne ipotek koyup koymadığı ya da ne derecede ipotek koyduğu da dikkate alınmalıdır.

¹⁵ Buradaki görüşlerde işgücü piyasasının esnekleştirilmesi ile insanların “esnek” davranabilmeleri arasında kurulan paralellığe dikkat çekilmeli. Mevcut piyasa koşulları içinde iradi kapasitenin artırılması, esnek işgücü piyasasına entegrasyon kapasitesinin desteklenmesi biçiminde anlaşılmaktadır. Fakat “özgürleşme” iddiasının “esnek davranabilme” ile arasındaki açığı unutulmuş görünmektedir. Bu durum ise, “esnek üretim koşulları ve emek piyasasının yeni biçimleri altında istihdam imkânından yoksun yoksul kesimler ile kısmi istihdam imkânına sahip çalışan kesimler arasındaki ayrımın iyice bulanıklaştığını ve aslında bu iki kesimin bir ve aynı grubu oluşturduğunu görmezden” (Özbek, 2007: 43) gelmenin bir sonucu olarak düşünülebilir.

¹⁶ Şüphesiz burada, anılan iktidar ilişkilerinde üstün konumda olanların, bu üstünlüklerini yitirebilecekleri bir politika konusunda, “yeterince cömert” olmalarını neden beklemeliyiz sorusu da akıllara gelmektedir.

¹⁷ Sendikaların önsel formunun dayanışma sandıkları olduğu düşünülürse, burada temel gelire atfedilen işlevlerden birisi olarak grev fonunun ifade edilmiş olması, çalışanların örgütlenme haklarının ne kadar geriye düştüğünün zımnen kabulü anlamına gelmektedir. Zira sendikaların ilk ve öncelikli işi hak savunusu için maddi imkânın garanti altına alınması olsa gerektir. Burada örgütlenme hakkının temel gelirin bir fonksiyonuna indirilmesi düşündürücüdür.

¹⁸ Voulo temel gelir politikasını Latin Amerika ülkeleri için kurgularken, temel gelirin izole edilmeden, diğer sosyal politikaları dikkate alarak yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre Latin Amerika ülkelerinde reform mevcut aile yardımlarından başlatılabilir. Bu yardımlar mevcut durumda sadece formel çalışanları içeren bazı grupları kapsamaktadır. Bunlar her bir çocuğa ödeme yapan programlara dönüştürülmelidir. Ayrıca emeklilik gelirleri de yeniden gözden geçirilmelidir. Gelir transfer politikaları yiyecek yardımı gibi aynı yardımlarla uyumlu yapılmalıdır. Formel istihdam dışındaki bireyler de sosyal politikanın konusu haline getirilmelidir. Bunların yanı sıra temel gelirin uygulanabilmesi için vergi reformu yapılması gerekmektedir (Voulo, 2008: 26-27).

¹⁹ Beer; Amerika için sunduğu temel gelir önerisinde Amerika ve Avrupa modelleri arasında bir model önerisinde bulunduğunu dile getirmektedir (Beer, 2000: 48).

²⁰ Temel gelir 1982'den bu yana Alaska'da uygulanmaktadır. Günümüzde yasal olarak 700.000 kişi bundan yararlanmıştır. Alaska'da temel gelir hikayesi 1974-1982 yıllarında Alaska valisi olan Jay Hammond ile anılmaktadır. Alaska petrol açısından önemli kaynakları olan bir bölgedir. Hammond bu zenginliği halkın faydasına kullanılmasını savunmuştur. Petrol gelirinin belli bir kısmın bir fonda toplanmış ve temel gelirin finansmanında kullanılmıştır. (Raventos, 2007: 12)

²¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Işık ve Mert, 2011: 53-80).

²² Beer da tüm sosyal yardımların (ücret ilişkili işsizlik ve sakatlık sigortaları hariç) yerini alacak bir uygulama olarak ifade ettiği temel gelirin, vergilerin %10-15 oranında yükseltilmesi ile finanse edilebileceğini ifade etmektedir(Beer, 2000: 48).

²³ Bir kişinin "asgari" yaşam koşullarına karar verme kudreti ve bunun kapitalist sınıf ilişkilerinin eşitsiz ve hiyerarşik yapısıyla ilişkisi; bu ifadedeki rasyonellik iddiası ve bu iddiayı paylaşan ulusal/uluslararası kurumsal pratikler vasıtasıyla "tarafsızlaştırılır" ya da bir başka ifade ile önemsizleştirilir. Aynı zamanda asgari yaşam koşullarına karar verme kudretinin rasyonel niteliği kadar etik niteliğinin de sorgulanabilir olduğu vurgulanmalıdır.

²⁴ Temel gelir düşüncesi, kavramsal olarak ütopyik bir çerçeveye yerleştirildiğinde, sosyal politika anlayışı açısından köklü bir itiraz haline gelme iddiası taşımaktadır. Gorz'un (2001) tarif ettiği biçimde yeterli düzeyde ve koşulsuz bir temel gelir, gelir hakkı ile çalışma arasındaki bağın kopmasını, istihdam toplumundan faaliyet toplumuna geçişi, çalışmanın baskıcı niteliğinin sona ermesini imkân dâhiline alacak bir felsefi ve pratik değişim imkânı sunmaktadır. Bu anlamda temel gelir düşüncesinin, bugün yaşanan kimi sorunlara acil çözüm getirecek bir öneri olarak benimseyenlerden, güncel kapitalist ilişkilerin daha iyi işlemesini murat edenlere ve oradan çalışma yaşamında ve genel olarak toplumun kuruluşunda köklü dönüşümler bekleyenlere uzanan bir yelpazede ele alınabileceği görülmektedir.

Kaynakça

Akkaya Y (2007a). Temel Gelir Versus Kapitalizm (Mi?)-I. http://www.mavidefter.org/index.php?option=com_content&view=article&id=55:temel-gelir-versus-kapitalizm-mi-ii&catid=58:yukselakkaya&Itemid=96. Son erişim tarihi, 20/11/2011.

Akkaya Y (2007b). Temel Gelir Versus Kapitalizm (Mi?)-II. http://www.mavidefter.org/index.php?option=com_content&view=article&id=54:temel-gelir-versus-kapitalizm-mi-i-&catid=58:yukselakkaya&Itemid=96. Son erişim tarihi, 20/11/2011.

Akkaya Y (2007c). Temel Gelir Versus Kapitalizm (Mi?)-III. http://www.mavidefter.org/index.php?option=com_content&view=article&id=56:temel-gelir-versus-kapitalizm-mi-iii&catid=58:yukselakkaya&Itemid=96. Son erişim tarihi, 20/11/2011.

Aktan C C (2002). Yoksullukla Mücadele ve Negatif Gelir Vergisi Önerisi. <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncu-bol/aktan-vural-negatif-vergi.pdf>. Son erişim tarihi, 20/11/2011.

Alcock P, May M ve Rowlingson K (2011). *Sosyal Politika Kurumlar ve Uygulamalar*. Çev. Kolektif, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

Altay A (2005). Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu Mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme?. *Sosyoekonomi Dergisi*, 2005/2(2)-155-178. <http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/050208.pdf>. Son erişim tarihi, 20/11/2011.

Arslan O M (2010). Küresel Keynesçilik ve Küresel Ekonomik Kriz. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10 (4), 1231-1244.

Badio A (2011). *Komünist Hipotez*. Çev. O Bülbül, İstanbul: Encore Yayınları.

Balcı N (2007). *Tutunamayanlar ve Hukuk*, Ankara: Dost Yayınları.

Beer P (2000). In Search of The Double-Edged Sword. İçinde: *Basic Income on The Agenda*. Groot L, Veen, R V (der), Amsterdam: Amsterdam University Press.

Beck U (1994). *Reflexive Modernization*. Cambridge: Polity Press.

Beck U (2000). *Risk Society and Beyond*. London: Sage Publications.

Bergman B (2011). A Swedish-Style Welfare State or Basic Income: Which Should Have Priority, <http://www.usbig.net/papers/010-bergmann.pdf>. Son erişim tarihi, 20/11/2011.

Bottomore T ve Marshall H (2006). *Toplumsal Sınıflar ve Yurttaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bozan M (2010). Yoksulluk Olgusuna Farklı Bir Bakış. İçinde: *Uluslararası Yoksullukla*

Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı. Ankara: SYDGM Yayınları, 35-46.

Buğra A (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Buğra A (2005). Yoksulluk ve Sosyal Haklar. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği için hazırlanan danışman raporu, www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf. Son Erişim Tarihi, 10/11/2011.

Buğra A ve Keyder Ç (der) (2007). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. İstanbul: İletişim.

Buğra A ve Keyder Ç (der) (2011). *Sosyal Politika Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Buğra, Ayşe ve N. Tolga Sınmazdenir (2007). "Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği", İçinde: Ayşe Buğra, Çağlar Keyder (der), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, Çev. İsmail Çekem, s.85-114. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çalışkan Ş (2010). Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*. 59 (2), 89-132.

Davutoğlu A (2011). Sosyal Politika ve Alternatif Toplum Modeli Arayışları: Temel Gelir Önerisinin Ütopya Kavramı Çerçevesinde Okunması. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu-3 Bildiriler*. Ankara: Petrol-iş Yayını, 205-221.

Değirmenci M A (2005). *Asgari Gelir Hakkının Bölüşüm Teorisi Çerçevesinde Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

DPT (2007). Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3087/oik691.pdf. Son erişim tarihi, 27/11/2011.

Durdu Z (2009). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*. 22, <http://akademik.mu.edu.tr/data/06020000/.../22-3-%20zafer%20durdu.pdf>. Son erişim tarihi, 20/11/2011.

Ergül H, Gökalp H ve Cangöz İ (2010). Eski Yoksulluk, Yeni Medya: Yoksulluk İle Baş Etmede Yeni Medya Nasıl Kullanılıyor (Mu?), *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı*. SYDGM Yayınları: Ankara, 133-144.

Esping-Andersen G (1990). *Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.

Esping-Andersen G (2006). Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri. *Sosyal Politika Yazıları*. Buğra A ve Keyder Ç (der), İstanbul: İletişim Yayınları.

Gedikli A (2010). Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluk Olgusu ve Mücadele Yolları. *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı*. Ankara: SYDGM Yayınları, 333-347.

Giddens A (2000). *Üçüncü Yol*. çev. M Özay, İstanbul: Birey Yayınları.

Gorz A (1992). On The Difference Between Society and Community and Why Basic Income Cannot By Itself Confer Full Membership of Either. İçinde: Parijs P V (der) *Arguing for Basic Income Ethical Foundations for a Radical Reform*. London/Newyork: Verso, 178-184.

Gorz A (2001). *Yaşadığımız Sefalet*. çev. N Tural, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gökbayrak Ş (2010). Refah Devletinin Dönüşümü ve Özel Emeklilik Programları. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

Groot L ve Veen R V (2000). How Attractive is a Basic Income for European Welfare States. *Basic Income on the Agenda*. Groot L ve Veen RV (der), Amsterdam: Amsterdam University Press.

Güzel A (2005). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm Mü?. *Çalışma ve Toplum*. 2005 (4), 61-76, <http://www.calismatoplum.org/sayi7/makale3.pdf>. Son erişim tarihi, 20/11/2011.

Hoelscher P, Alexander G ve Scholz W (2009). Kriz Dönemlerinde Yoksulluğun Önlenmesi ve Azaltılması– Karşılıksız Nakit Transferlerinin Rolü. *Ekonomik Krizin Doğu Avrupa, Türkiye ve Orta Asya'daki Toplumsal Etkileri Konferansı Geri Plan Raporu*. Almaty, 7-8 Aralık 2009. http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/geneva/download/events/almaty2009/unicef_paper_abstract_tr.pdf. Son erişim tarihi, 10/11/2011.

Işık S ve Mert M (2011). İstihdam ve İşsizlik Sorununu Çözmeye Yönelik İstihdam/Gelir Garantisi Politikasının Uygulanabilirliği: Antalya Örneği. *İşgüç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. 13 (1) , 53-80.

İnsel A (2007). İktisat Aklına Sokulan Siyasal Çomak: Vatandaşlık Geliri. İçinde: Buğra A ve Keyder Ç (der), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Formu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kale T H (2007). Bölgesel Yoksulluk ve Farklılaştırılmış Politika Önerileri. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi.

Kara U (2004). *Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.

Koray M (2007). Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak. *Çalışma ve Toplum*. 2007(4), 19-56. www.calismatoplum.org/sayi15/koray.pdf. Son erişim tarihi, 10/11/2011.

Ünlü E Ö (2017). Refah Devletinin Krizi, Sosyal Politikada Dönüşüm ve Temel Gelir. *Mülkiye Dergisi*, 41 (2), 123-165.

Koray M (2011). *Kapitalizm Küreselleşirken Dünya Ahvalı*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Koray M (2005). Görülmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları ve Demokrasi İlişkisi. *Çalışma ve Toplum*, 2005(2), 27-60. <http://www.calismatoplum.org/sayi5/Makale5/makale2.pdf>. Son erişim tarihi, 10/11/2011.

Lafargue P (2011). *Tembellik Hakkı*, İstanbul: Telos Yayınları.

Metin O (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar. *Çalışma ve Toplum*, 2011(1), 179-200.

Offe C. (1992). A Non-Productivist Design for Social Policies. İçinde: *Arguing for Basic Income Ethical Foundations for a Radical Reform*. Parijs P V (der), London/Newyork: Verso: 61-78.

Öz E (2005). Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Durumu ve Reorganizasyon Arayışları. *Sosyoekonomi Dergisi*, 2, 179-196, www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/050209.pdf. 17/02/2017.

Özbek N (2007). Refah Devletinin Krizi, Yeni Sosyal Politika Önerileri ve ‘Temel Gelir’ Üzerine Düşünceler. *Mesele Kitap Dergisi*, 2007 (11), 43-46.

Özdemir Y G ve Kutlu D (2010). Türkiye’de Sosyal Yardımlar: İktisadi, Siyasi ve Sosyal Yapılar Üzerine Bir Çözümleme. *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı*. 363-379, Ankara: SYDGM Yayınları.

Özşuca Ş T (2003). Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti. *Kamu-İş Dergisi*, 7(2), 2-12, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/7217.pdf>. Son erişim tarihi, 10/11/2011.

Özşuca Ş T (2004). Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi. *G.Ü. Ekonomik Yaklaşım Dergisi*. 15(52-53), 25-44.

Parijs P V (1992). Competing Justifications on Basic Income. İçinde: *Arguing for Basic Income Ethical Foundations for a Radical Reform*. Parijs P V (der), London/Newyork: Verso, 3-43.

Pateman C (2003). Freedom and Democratization: Why Basic Income is to be Preferred to Basic Capital. <http://www.ingresociudadano.org/Publicaciones/Carole%20Pateman.pdf>. Son erişim tarihi, 10/11/2011.

Pierson P (2000). The New Politics of Welfare State. İçinde: *The Welfare State Reader*. Christopher P ve Francis G C (der), 309-319.

Raventos D (2007). *Basic Income: The Material Conditions of Freedom*. London: Pluto Press.

Robeyns I (2000). Hush Money or Emancipation Fee?. İçinde: Groot L ve Veen R V (der),

Basic Income On The Agenda. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Sennett R (2010). *Karakter Aşınması*. Çev. B Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Skyes P (2011). Küreselleşme ve Sosyal Politika. İçinde: Rowlingson R, May M ve Alcock P. (der), *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

Standing G (2007). “Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi”. İçinde: *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Formu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Standing G (2011). Sosyal Güvenlik Ağları Çılgınlığı: Temel Gelir Avrupa’da Neden Gereklidir?. İçinde: Buğra A ve Keyder Ç (der), *Sosyal Politika Yazıları*. Buğra A ve Keyder Ç (der), İstanbul: İletişim Yayınları.

Starke P (2006). The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review. *Social Policy and Administration*, 40 (1), 104–120.

Şeker S D ve Hacımahmutoğlu H (2010). Sosyal Yardım Yararlanıcılarına Özel İstihdam Hizmetlerinin Geliştirilmesi. İçinde: *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı*, Ankara: SYDGM Yayınları, 233-247.

Şenocak H (2009). Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 59, 410-468, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/94>. Son erişim tarihi, 27/11/2011.

TÜİK (2011a). 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?jsessionid=ycTMTS2STR8GmGGZL0dQ9Hc1C0B0LyQqV4hwDcJShpmyqGTVsx82!1785520834?id=6365>. Son erişim tarihi, 27/11/2011.

TÜİK (2011b). 2009 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8448>. Son erişim tarihi, 27/11/2011.

Vuolo R M (2008). Why Basic Income Better Than Renewed Policy Promises for Latin American Informal Security Regimes, *12th BIEN Congress 2008*, <http://www.basicincome.org/bien/pdf/dublin08/1diiilovulolabourmarketsinlatinambi.pdf>. Son erişim tarihi, 27/11/2011.

Wright E O (2007). Temel Gelir, Paydaş Geliri ve Sınıf Analizi. İçinde: Buğra A ve Keyder Ç (der), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Formu, İstanbul: İletişim Yayınları.

